

**JOURNAL OF INTERNATIONAL RELATIONS
AND POLITICAL SCIENCE STUDIES**

ULUSLARARASI İLİSKİLER VE SİYASET BİLİMİ ÇALIŞMALARI DERGİSİ

e-ISSN: 2792-0984

December 2023

Issue: 9

RESEARCH ARTICLES & ARAŞTIRMA MAKALELERİ

Western Balkans, Türkiye and the Concept of Natural Position

Mevludin IBISH & Sezer FERHAD

**Gazetelerin Terör Saldırılarına Haberleşmelerinin
Karşılaştırmalı Göstergibilim Analizi**

Kerem AYDEMİR

**AFAD'ın Kamu Diplomasisi Uygulamalarının Ulusal Güvenliğe Katkısı ve
İç Kamu Faaliyetlerinin Değerlendirilmesi**

Nergiz TOKAY

BOOK REVIEWS & KİTAP İNCELEMELERİ

**Osmanlı Devleti'nde Avrupa İktisadi Yayılımı ve Direniş
Donal Quataert, Çev. Sabri Tekay, İletişim Yayınları**

Caner SANCAKTAR

JOURNAL OF INTERNATIONAL RELATIONS AND POLITICAL SCIENCE STUDIES

ULUSLARARASI İLİSKİLER VE SİYASET BİLİMİ ÇALIŞMALARI DERGİSİ

YAYIN KURULU / PUBLICATION BOARD

Prof. Dr. Yücel Acer / Yıldırım Beyazıt Üniversitesi

Prof. Dr. Leslie Tramontini / Philipps-Universität Marburg

Prof. Dr. Mehmet Hasgüler / TRNC YÖDAK

Prof. Dr. Ferit Murat Özkaleli / Azerbaijan Diplomatic Academy

Dr. Martina Ponizilova / University of West Bohemia

Prof. Dr. Mesut Idriz / University of Sharjah

Dr. Peter Kacziba / University of Pecs

EDITORS

Pelin Sönmez / Kocaeli Üniversitesi

İtir Aladağ Görentaş / Kocaeli Üniversitesi

Burak Yalın / TUIÇ DERNEĞİ

SORUMLU YAZI İŞLERİ MÜDÜRÜ

MANAGING EDITOR

Büşra Özyüksel / University of Szeged

İNGİLİZCE EDİTÖRÜ / ENGLISH LANGUAGE EDITOR

Derya Azer / University of Bologna

KİTAP İNCELEMESİ EDİTÖRÜ / BOOK REVIEW EDITOR

Merve Yazıcı / 9 Eylül Üniversitesi

TASARIM / DESIGN

TUIÇ Creative

JOURNAL OF INTERNATIONAL RELATIONS AND POLITICAL SCIENCE STUDIES

ULUSLARARASI İLİSKİLER VE SİYASET BİLİMİ ÇALIŞMALARI DERGİSİ

DANIŞMA KURULU / ADVISORY BOARD

Ayhan Kaya / Bilgi Üniversitesi

Murat Erdoğan / Türk-Alman Üniversitesi

Yücel Acer / Yıldırım Beyazıt Üniversitesi

Petér Kacziba / University of Pecs

Mesut Idriz / University of Sharjah

Ferit Murat Özkaleli / Azerbaijan Diplomatic Academy

Mehmet Bülent Uludağ / İzmir Katip Çelebi Üniversitesi

Martina Ponizilova / University of West Bohemia

Mehmet Hasgüler / KKTC YÖDAK Başkan Yard.

İrfan Kaya Ülger / Kocaeli Üniversitesi

Filip Ejodus / University of Belgrade

Hakan Arıdemir / Dumlupınar Üniversitesi

Leslie Tramontini / Philipps-Universität Marburg

Ali Çaksu / Yıldız Teknik Üniversitesi

Egeresi Zoltán / National University of Public Service - Budapest

Nihal Eminoğlu / Çanakkale Onsekiz Mart Üniversitesi

Merve Özkan Borsa / İstanbul Üniversitesi

Ayşegül Gökalg Kutlu / Kocaeli Üniversitesi

Derya Demirdizen Çevik / Kocaeli Üniversitesi

**JOURNAL OF INTERNATIONAL RELATIONS
AND POLITICAL SCIENCE STUDIES**

ULUSLARARASI İLİSKİLER VE SİYASET BİLİMİ ÇALIŞMALARI DERGİSİ

e-ISSN: 2792-0984

WESTERN BALKANS, TÜRKİYE AND THE CONCEPT OF *NATURAL POSITION*

Mevludin IBISH* & Sezer FERHAD**

* Assoc. Prof. at International Balkan University

E-mail: m.ibis@ibu.edu.mk **ORCID:** [0000-0003-2654-7584](https://orcid.org/0000-0003-2654-7584)

** Research Assistant at International Balkan University

E-mail: ferhad.sezer@ibu.edu.mk **ORCID:** [0009-0005-7676-1329](https://orcid.org/0009-0005-7676-1329)

Submitted: 28 August 2023 & **Accepted:** 24 December 2023

Citation: Ibish, M. & Sezer, F. (2023). Western Balkans, Türkiye and the Concept of Natural Position. *Journal of International Relations and Political Science Studies*, (9), 1-15.

Uluslararası İlişkiler Çalışmaları Derneği | International Relations Studies Association
Journal of International Relations and Political Science Studies - JIRPSS
E-mail: dergi@tuicakademi.org

WESTERN BALKANS, TÜRKİYE AND THE CONCEPT OF *NATURAL POSITION*

Mevludin IBISH* & Sezer FERHAD**

* Assoc. Prof. at International Balkan University

E-mail: m.ibis@ibu.edu.mk **ORCID:** [0000-0003-2654-7584](https://orcid.org/0000-0003-2654-7584)

** Research Assistant at International Balkan University

E-mail: ferhad.sezer@ibu.edu.mk **ORCID:** [0009-0005-7676-1329](https://orcid.org/0009-0005-7676-1329)

Submitted: 28 August 2023 & **Accepted:** 24 December 2023

Abstract

There is no doubt that Türkiye is a very influential state in the Western Balkans region and has developed into an undoubtable regional actor within recent years. In this paper, the aim is to analyze the position of Türkiye as a regional actor in the Western Balkans, to rethink the approach of Türkiye towards the Western Balkans and to introduce *Natural Position* as a new concept related to regional policies and foreign relations. This paper will provide an analysis of the history and development of relations between Türkiye and the Western Balkans, the significance and role of Türkiye in the region and the justification of Turkish involvement within the framework of the concept of *Natural Position*. As well as rethinking the role and approach of Türkiye in the Western Balkans and providing analytical reasoning for a more assertive Turkish role in the Western Balkans.

Keywords: Policy, Natural Position, Investment, Regional Power, Integration, Heritage

Introduction

The Western Balkans is one of the most geo-politically critical regions across the world, especially in Europe. The Western Balkans have been a key area of diplomatic and foreign relations in Europe for centuries, even acting as the fuse which enflamed the global conflict known as the “Great War” from 1914-1918 via the preceding Balkan Wars. The establishment of the Kingdom of Serbs, Croats and Slovenes (1918) and then Socialist Federal Republic of Yugoslavia (1945), its consequential dissolution and a devastating humanitarian crisis with international repercussions, following a period of democratization and Euro-Atlantic integration (Jano, 2008), the Western Balkans has been the center stage of geo-political developments in Europe for decades. Therefore, the significance of the Western Balkans region in International Relations is undisputed, even more so for a rising regional power such as the Republic of Türkiye.

Before going into the details of the relations between Türkiye and the Western Balkans, it is important to realize how impactful Turkish involvement has been for the Western Balkans region. This paper aims to depict how impactful Turkish foreign policy towards the Western Balkans and how it can be further developed. Firstly, a general understanding must be set in the context of Western Balkans-Türkiye relations, which will be the focus point of the first part of this paper. The second part will introduce the concept of *Natural Position* and its implications for Türkiye and the Western Balkans. In order to properly analyze and rethink international policy, one must recognize the complexity of certain geo-political structures; this will be realized in the third part which will help to properly transition to the fourth. The fourth part of this paper will introduce a revised approach for Turkish-Western Balkans relations and discuss how to enable the development of an improved regional cooperation. The Western Balkans have always been a heated region for dominance between the superpowers of the world. Global actors have attempted to influence the region for decades with financial and political aid/control and yet the Western Balkans states¹ remain significantly underdeveloped and in need of assistance and the Turkish state can assume a key role in this regard.

I. Türkiye and The Western Balkans

Türkiye is a successor state of the “Devlet-i Aliyye-i Osmaniyye” (Ottoman State) which considered the Western Balkans region as the “mainland” of the Empire for over 500 years (Ortaylı, 2016). Having in mind the cultural and historical common heritage of the Western Balkans and Türkiye, it is logical to view Türkiye as a dominant actor within the region, however the assumed influence of the Turkish state is not as dominant as one might

expect, as Türkiye is struggling against competition in the region (Vulović, 2023).

The initial engagements of Türkiye in the Western Balkans were in the form of defensive pacts and mutual recognition agreements, tied to the Kemalist doctrine of “Peace at home, Peace in the world”. This approach to foreign policy led to Treaties of Friendship being signed with Albania (1923), Yugoslavia (1925), and treaties of reconciliation and population exchange with Greece (1929) and Bulgaria (1930) (Eyicil, 2004). These bilateral treaties and the increasingly volatile situation in Europe during the 1930s led to the formation of the Balkan Entente which was a defensive military alliance between Türkiye and several Western Balkan states. When observing these foreign policy initiatives, it can be seen that the Turkish intention was to establish ties with its new neighbors on the grounds of mutual cooperation, instead of a regional power role.

The Western Balkans are in need of Turkish aid in many aspects such as economic, political and institutional experience and development as well as Foreign Direct Investments (FDI) (Ibish, 2016), among others. For Türkiye, the region is critical in developing a sphere of influence since not only is it an immediate neighbor but also an attractive venture due to the historical background of the case.

Although Türkiye has increased its soft-power capabilities in the Western Balkans in recent years, utilizing cultural and historical assets as well as economic ties with Western Balkan states, in a series of policies coined by some as “neo-ottomanism” doctrine, however the term has been avoided by Turkish officials (Bechev, 2012). The Turkish approach to the Western Balkans prior to the Justice and Development Party (Adalet ve Kalkınma Partisi) government has been one of caution and neutrality besides the period of the Özal government in the 1980s which is seen as the first government to seriously use the common heritage in order to exert influence over the region (Ortaylı & Küçükkaya, 2017).

The influence of Türkiye over the Western Balkans intensified even further during the 1990s and the subsequent dissolution of the Socialist Federal Republic of Yugoslavia. The Bosnian War (1992-1995) and The Kosovo War (1997-1999) were prominent cases in which Türkiye played an active role and assumed its position as a regional power and stabilizing factor, engaging in United Nations (UN) peace missions in the region (Ibish, 2016).

Since the beginning of the AK Party government in Türkiye in 2002, Turkish foreign policy towards the Western Balkans has emerged into a policy of soft-power and proactive involvement. The establishment of soft-power instruments such as TİKA (Turkish Cooperation and Coordination Agency), Yunus Emre Enstitute and “Yurt Dışı Türkler ve Akraba Toplulukları” (Presidency for Turks Abroad and Related Communities) have been core sources

of soft-power for Türkiye in the Western Balkans and have significantly boosted the Turkish image and influence in the region (Ibish, 2016). Although the general Turkish approach to foreign policy has changed significantly during the latest years of the AK Party, moving from liberalism to a (defensive) realist perspective, the position with regards to the Western Balkans has been relatively stable and continuous. During the first decade of the AK Party rule, Türkiye adopted a liberal foreign policy, promoting democratic values and engaging in pro-EU and pro-US stances, specifically in the Middle East. However, the emergence of the Syrian Civil War and increased terrorist activity during the 2010s, along with the “leading from behind” policy of the Obama administration (Krauthammer, 2011), had left Türkiye in a vulnerable position in the region. This vulnerability and increased security concerns turned Turkish policy towards a more defensive and preemptive attitude which can be based on principles of neorealism or defensive realism in international relations (Yılmaz, 2021).

Regardless of the principles behind the policy, Türkiye has been playing an increasingly active role in the Western Balkans, cementing its position as a regional power and prominent interlocutor with regards to issues concerning the Western Balkans. Türkiye’s active role has included playing mediator between the entities in Bosnia and Herzegovina, between Serbia and Kosovo and in fact throughout the Western Balkans, taking its place as a mediating and stabilizing factor (Daily Sabah & Reuters, 2021; Kütük, 2022; Szpala, 2022). Although the developments have been positive for Turkish influence in the region, it would be also fair to say that it has not lived up to its full potential. In order to further understand the possible development and potential of Türkiye within the Western Balkans, the paper will now observe the issue within the concept of *Natural Position*.

II. *Natural Position* of Türkiye in The Western Balkans

There are several theories which are specifically designed to observe and analyze the actions and role of an actor over a certain region in international relations which may have some relevancy over the case of Türkiye and the Western Balkans. One of them is the theory of regionalism which puts attention to the development of institutions and common policies of states which share a geopolitical commonality in the regional context, a widely used example of this theory in practice is the development of the European Community (Bloor, 2022). However, theory of regionalism by itself is not sufficient enough to accurately depict the position and role of Türkiye in the Western Balkans, as the Turkish context is far deeper than just geographical commonality. Another important theory is Neo-colonialism, which is usually defined as social, political, economic control of a state or region by a dominant actor,

widely used for the situation of African states and their subjugation by the French (Nkrumah, 1965). Neo-colonialism is mainly used to observe the problematic case of Western powers exiting the African continent while making sure to sustain their dominance and control over their former colonies, establishing mechanisms and institutions which will subjugate the newly-independent African states and make sure the inferiority and dependence on the Western powers is continued (Haag, 2011). Considering the context, the application of neo-colonialism in the context of Türkiye is not possible, as the Turkish position in the Western Balkans has not been established under the backdrop of a colonial existence nor under the aim of a continuation or establishment of a dependence to Türkiye. In truth, to understand the position of Türkiye and its engagements in the Western Balkans, there is need of a new concept, to incorporate and properly understand the complex position of Türkiye in the region.

Some have utilized theory of colonialism and the term “Neo-Ottomanism” to define the position and behavior of Türkiye (Targański, 2017; Yavuz, 2020; Maziad & Sotiriadis, 2020), however the position of this paper largely differs. In the widely used Neo-Ottomanism branding of Türkiye’s approach to foreign policy in the Western Balkans, one would assume that Türkiye is acting with the intention of subordination and dominance of the region and hopes of “neo-colonization” under the pretext of the Ottoman historical background, cultivating the political and financial benefits of that particular region. However, what this paper observes in the proactive role of Türkiye in the Western Balkans is quite different, it is not a behavior of domination or neo-colonization but rather, a developing, complex interdependency between Türkiye and the Western Balkans, which brings mutual benefit, constructed within the background of shared historical, social, political and economic values, which this paper will aim to properly describe utilizing the concept of *Natural Position*.

Observing the undeniable common heritage between the Western Balkans and Türkiye with regards to cultural, historical, political, economic and societal values gives Türkiye a “*natural position*” for involvement in the region. The term *Natural Position* is a new concept that is being proposed in this paper as a key element in the effectiveness and legitimacy of the diplomatic involvement of a state towards a certain geo-political region. The concept of *Natural Position* encompasses the shared heritage and/or values between a regional actor and a certain region and acknowledges this commonality as an important source of legitimacy for involvement, this commonality can be seen from a historical, social, political and/or economic context.

Although the concept of soft power may also be used to define the role in which Türkiye positions itself in the Western Balkans, that concept does not cover the entire picture. The concept of soft power may be enough to explain the cultural, political, and economic persuasion methods (Ali, 2022), however, the historical heritage and the factors it brings, along with the political, cultural and economic interdependency between Türkiye and the region should not go unnoticed.

Looking at all of the previously mentioned concepts, it is undeniable that the Turkish position needs a new framework, a new concept to detect and analyze its presence in the Western Balkans. This paper aims to fill this gap and provide a reasonable explanation on why Türkiye has, not only the right, but also the most optimum foundations to being an active player in the Western Balkans. In actuality, the concept of *Natural Position* is not only analyzing the approach taken in establishing influence but also the background and the naturally established foundations through which an actor, in this case Türkiye, gains significant convenience and legitimacy for its presence.

The importance of the *Natural Position* should not be understated, as many other global powers are involved because of ideological and geo-strategical premises but might not have the *Natural Position* behind them as defined in this paper.

The deficiency of a *Natural Position* has led to difficulties in justifying their stances in acts of global presence such as their recent involvements in the Middle East, Balkans and Asia. Some entities have parts of the *Natural Position* for involvement however they do not enjoy all elements of the concept, unlike Türkiye.

Türkiye does not have this handicap when engaging in foreign policy in the Western Balkans due to its *Natural Position* to be visible and interact. The Ottoman legacy that is shared with Western Balkans states along with the remnants of a common heritage and the efforts of its successor state established after 1923 (mostly being active 1980s and after 2002) have established the *Natural Position* of Türkiye and have acted as a good launchpad for Turkish foreign policy.

A. The Historical Context

When examining the history and heritage of the Western Balkans, it is inevitable that one would stumble upon the Ottoman State, which was a dominant force and the ruling dynasty over the Western Balkans for over 500 years. The Ottoman State is a Turkish empire which had

a lifespan of more than 600 years and is considered the predecessor to modern-day Türkiye. Some historians argue that the Republic of Türkiye is not a successor state to the Ottomans but rather the reformed version of the same state (Ortaylı & Küçükkaya, 2017). The historical bond between the Ottomans and the modern Turkish state is a very important element in justifying the historical context of Türkiye's *Natural Position* in the region.

Although imperial rule is usually understood as a foreign occupation of certain native lands, that is not the case when the Ottoman presence in the Western Balkans is observed. Peace and stability were prevalent, society was based on religion and religious freedom and economic freedom was mostly secured. The social and economic stability which was established by the Ottomans in the Western Balkans initiated the period of "Pax Ottomanica" (Hayden & Matar, 2012) in which perpetual peace was achieved in the volatile region. The Western Balkans were mostly integrated within Ottoman society and bureaucracy, ethnic groups native to the Western Balkans were utilized in the administrative and military structures and investments towards the region was very high (Comyn-Platt, 1904).

There is no doubt that the Ottomans considered the Western Balkans as an integral part of the empire, this is also very visible with the total devastation in Ottoman intellectual circles after the First Balkan War in which the large portion of the Balkan territories were lost (Boyar, 2007). The Ottoman era in the Western Balkans ended in 1912, however the culture, heritage, architecture and spirit continued to exist and remained as the living evidence of the Ottoman heritage in the region. Thus, even after the Ottomans had left these lands, the relationship between societies continued and the social, historical and cultural ties remained.

Türkiye has not been shy in utilizing this context in order to increase its presence, as Turkish institutions such as TİKA (Turkish Cooperation and Coordination Agency) have restored more than 80 Ottoman-era structures throughout the Western Balkans (TİKA, 2022), further capitalizing on the historical commonality for influence and relevance in the region.

B. The Social Context

When the social context of *Natural Position* is observed, it is to be understood as a term which encompasses all aspects of the social environment within a region, this would also include the cultural, ethnic and religious compositions. Observing the social construction of the Western Balkans region, the social context for the *Natural Position* of Türkiye is very easily visible with one of the most striking realities being the ethnic ties between Türkiye and the Western Balkans. While the Western Balkans hosts a significant number of ethnic Turks, Türkiye is home to "göçmen" (immigrants) from all over the Western Balkans. These human

ties have served as a base for Türkiye to justify its active policy towards the Western Balkans for decades (Bulut, 2006). As mentioned earlier, Türkiye has not only utilized the existing cultural, ethnic, and religious commonality, it has also begun to build upon it via institutions established in the region such as Yunus Emre Institutes, TİKA and even the Office of Religious Affairs (Diyanet İşleri Başkanlığı).

Turkish institutions in the region have engaged in the construction of eye-catching cultural and religious structures, activities and publications which have collectively worked upon the existing cultural and religious commonalities between Türkiye and the Western Balkans and increased cultural export to the region tremendously in the last decade (Bechev, 2012). These social engagements and investments are bound to turn public opinion in favor of Türkiye which adds to the social context of its *Natural Position*. According to a recent poll by the International Republican Institute (IRI), realized in North Macedonia, 87% of citizens would like the state to have closer relations with Türkiye (International Republican Institute, 2022). This high enthusiasm for closer relations does not stem from personal preference but rather the effects of Turkish engagements in the region from contemporary and historical context.

C. The Economic Context

The economic context of the concept of *Natural Position* entails the existence of ties between a regional actor and a certain region in terms of economic and financial sectors. The economic ties that are part of the *Natural Position* justifications can be in the areas of international trade, natural resources, foreign investments among other aspects of international political economy. For the Turkish state, the Western Balkans have always been a convenient region for financial and capital investments. The closer relations pursued by the state have opened the doors to the Western Balkans for Turkish investors which have utilized these ties for easier access to the markets (Bechev, 2012).

In the last decades, Türkiye has pushed for increased trade agreements and foreign direct investments towards the Western Balkans, utilizing the TÜSİAD (Turkish Industrialists and Businessmen Association) and MÜSİAD (Independent Industrialists and Businessmen Association) along with chambers of commerce in the Western Balkans and the Turkish Exporters Union (TIM) in the path to realizing agreements and investments in the region. These efforts have not been in vain, according to TIM reports, Turkish exports in the market share of the Western Balkans have been on a steady rise for years, showing an astonishing rise of over 20% during the years before and after the pandemic period (Fırat Büyük, 2018; TRT Haber, 2022). Türkiye has free trade agreements with all Western Balkans states and Turkish

investments in the Western Balkans have increased four-fold since 2007, including a significant presence in the banking sector (Szpala, 2022). Although the most successful entry of Turkish products into the Western Balkans markets have been mostly through North Macedonia and Albania (Jusufi & Ukaj, 2021), the rise in exports throughout the rest of the Western Balkans states cannot be ignored. The Turkish presence within the markets of the Western Balkans continues to grow in significant rates and this presence has established the economic context for the *Natural Position* of Türkiye in the region. This increased presence is consistently supported by the Turkish government, therefore these investments and trade engagements by Turkish businessmen are not solely about profit but also endorsed by the government (Jusufi & Ukaj, 2021). The reasons for such endorsements are not only to increase regional authority but also to develop regional interdependency and cooperation, avoiding the potential for antagonization.

III. The Complex Role of Türkiye in The Western Balkans

To understand the position of Türkiye and the difficulties with regards to the balance of relations with Western Balkans states, it is important to remember that the Balkan peninsula, even with the common legacy which binds nations, can be seen as a non-integrated and raw region (Ibish, 2016). The geo-political, ethnic and religious disputes have yet to be resolved and tensions between nation-states are still very visible.

In order to be able to effectively exert influence and attain cordial relations, Türkiye has to balance between the historical and cultural tensions of North Macedonia and Bulgaria, the ethnic tensions of Albanians and Serbs in Serbia and Kosovo as well as the ongoing instabilities within Bosnia and Herzegovina, between the entities of Republika Srpska and the federation of Bosnia and Herzegovina. These complicated cases make it necessary to employ a delicate balance which means that Türkiye must act cautiously as well as flexible in its approach to the region, a position which has also been supported by Serbian leader in Bosnia and Herzegovina, Milorad Dodik (Büyük, 2021). The initial approach in recent years towards the Western Balkans was based on the doctrines of “Zero problems with neighbors” and “Strategic Depth” that were formulated by one of the chief foreign policymakers in Türkiye, Ahmet Davutoğlu (Vračić, 2016). Davutoğlu argued that the previous approach to the Western Balkans was too passive, and Türkiye had to utilize the Ottoman heritage and take a more active role in the Western Balkans (Davutoğlu, 2008), not only due to viewing the region as a “neighborhood” but also for strategic and inherent interest.

However, these doctrines have proven to function only in times of perpetual peace, since this approach was abandoned, once it became apparent that such doctrines would be dysfunctional in times of instability, the evidence of which can be seen after the recent instabilities in the Middle East and the subsequent Turkish reaction (Reuters, 2022). Instead, Türkiye has recently move to more defensive approach to protect its national interests. In such a volatile environment, Türkiye has worked to sustain good relations with all Western Balkan states, utilizing a balanced approach which can be traced to *realpolitik* principles. Even though Türkiye has recognized the independence of Kosovo, the sovereignty of Bosnia and Herzegovina and pushes for closer relations with Albania, this has not impaired them from seeking trade deals with Serbia (Ministry of Foreign Affairs of the Republic of Türkiye, 2023). The ability to engage in close relations with two separate sides of a clash can only be possible with a *Natural Position* for involvement in the region, as mentioned previously, Türkiye is a benefactor of that *Natural Position* in the Western Balkans. It is very critical for Türkiye to utilize its position, because only through cordial relations with Serbia can the instability within Bosnia's entities be resolved. The same intricate context can be seen throughout the Western Balkans, these cases need a regional actor which has the capacity and legitimate position to appeal to both sides, for the Western Balkans, Türkiye can take on that role.

IV. Rethinking the Approach and Position of Türkiye

Having in mind this significant regional advantage, it is undeniably evident that Türkiye has the potential to have an even stronger position in the Western Balkans, however certain steps must be taken in this regard. The Turkish actors in the region cannot stay on the sidelines and assume the role of a neutral referee in the domestic developments of Western Balkans states.

In order to sustain its position as a regional power and a part of the discussion, Türkiye has to take clear positions with regards to policy decisions and political agendas of Western Balkans states in order to establish its own vision for the future of the region. Turkish policymakers must not shy away from criticizing the actions and rhetoric of political groups and governments in the Western Balkans when necessary and Turkish assets, especially think-tanks should be utilized in order to push for a Turkish position.

Türkiye must also re-examine its position with regards to the European Union (EU) membership proceedings of Western Balkan states. The recently developing understanding that Türkiye is in competition with the EU for influence in the Western Balkans (Atalay, 2021)

should be openly rejected and altered. In fact, this paper argues that Türkiye should support EU integration in the Western Balkans for several reasons. Firstly, the development of democratic values and efficient market economies in the Western Balkans would lead to a more stable playing field for Turkish diplomats and businessmen in the region. Secondly, with the possible membership and integration of Western Balkans states to the EU, Türkiye would have a new source of influence, authority, and leverage with regards to the EU. Turkish influence cannot be easily removed from Western Balkans states, for reasons that are clearly visible in this paper and the membership of these states to the EU would only give Türkiye an opportunity to have influence over the EU itself. Therefore, the argument which this paper holds is that Türkiye should approach the EU integration of Western Balkans states with enthusiasm as it opens the doors for Turkish influence to be exerted over potential EU decision-makers and thus the EU agenda. Türkiye must also engage in further effort to advance the process of EU integration in its own state. When Türkiye would once again convince the international community of its determination for EU integration, the position of Türkiye would further intensify in both Western Balkans and European Politics in general.

Utilizing these benefits and getting back on track to EU integration will make Türkiye seem like a proper regional factor that speaks for the benefits of the entire Western Balkans region and not only itself. In the development of democracy, reducing corruption and EU integration, Türkiye will assume the role of a leader in the region which will make the international stage further acknowledge the *Natural Position* of Türkiye in the Western Balkans.

Conclusion

The Turkish role in the Western Balkans is as crucial as it is complicated, Türkiye has made admirable efforts in increasing its position as a regional power and the positive results are evident. However, there is vast room for further improvement of relations. Türkiye has the opportunity to utilize its established base and the international power vacuum in the Western Balkans in order to make its presence permanent. Türkiye has the advantage of its *Natural Position*, which can make Türkiye, an undisputable regional power in the Western Balkans, if utilized efficiently.

The concept of *Natural Position* should play an important part in the way we understand and observe international relations, specifically the justification of interventions by regional and international powers in the world stage. When analyzing the position of

foreign actors within regions, one must consider not only external and international factors but also the national and internal contexts. In such cases, the utilization of the principles of *Natural Position* provides us with the capability to efficiently pinpoint internal and external factors within regions and understand the role of international and regional actors.

The Western Balkans has been under Turkish influence for a long period of time, however the intensity of the presence of Türkiye has yet to reach its potential. The approach which has been taken by Türkiye towards the Western Balkans has been steadily evolving and assuming its shape, however, amid the inherent chaotic nature of the region, it is important to take a step back and re- evaluate certain positions. Türkiye should rethink its attitude towards other players within the region, considering the possibility of a beneficial outcome for Türkiye.

References

- Ali, M. (2022). Turkey's soft power policy towards the Balkans: Challenges and perspectives. *Journal of Liberty and International Affairs*, 255-265.
- Atalay, O. (2021, October 25). *Balkanlarda AB, Soros, Türkiye*. Retrieved from Stratejik Düşünce Enstitüsü: <https://www.sde.org.tr/analiz/balkanlarda-ab-soros-turkiye-analizi-24362>
- Aydıntaşbaş, A. (2019, March 13). *From myth to reality: How to understand Turkey's role in the Western Balkans*. Retrieved from European Council on Foreign Relations: https://ecfr.eu/publication/from_myth_to_reality_how_to_understand_turkeys_role_in_the_western_balkans/
- Bechev, D. (2012). Turkey in the Balkans: Taking a Broader View. *Insight Turkey*, 131-146.
- Bloor, K. (2022). Regionalism and the European Union. In K. Bloor, *Understanding Global Politics*. E-International Relations.
- Boyar, E. (2007). *Ottomans, Turks and the Balkans: Empire Lost, Relations Altered*. Bloomsbury Academic.
- Bulut, E. (2006). *'Friends, Balkans, Statesmen Lend Us Your Ears': The Trans-State and State links between Turkey and the Balkans*. London: Ethnopolitics: Formerly Global Review of Ethnopolitics.
- Buyuk, H. F. (2021). *Feuding Bosnians Look to Turkey's Erdogan to Mediate Crisis*. Retrieved from Balkan Insight Website: <https://balkaninsight.com/2021/11/10/feuding-bosnians-look-to-turkeys-erdogan-to-mediate-crisis/>
- Comyn-Platt, T. (1904). *The Turk in the Balkans*. Forgotten Books.

- Davutoğlu, A. (2008). Turkey's foreign policy vision: An assessment of 2007. *Insight Turkey*, 77-96.
- Daily Sabah & Reuters. (2021). *Turkey ready for mediator role in Bosnia crisis: Defense Min. Akar*. Retrieved from Daily Sabah Website: <https://www.dailysabah.com/politics/diplomacy/turkey-ready-for-mediator-role-in-bosnia-crisis-defense-min-akar>
- European Parliament. (2023, April). *The Western Balkans: Fact sheets on the European Union: European Parliament*. Retrieved from European Parliament website: <https://www.europarl.europa.eu/factsheets/en/sheet/168/the-western-balkans>
- Eyicil, A. (2004). The Balkan policy of Turkey during Atatürk period. *The Journal of Atatürk Research Center*, 335-367.
- Fırat Büyük, H. (2018, June 21). *Turkish Exports to Balkan Countries Rise Rapidly*. Retrieved from BalkanInsight: <https://balkaninsight.com/2018/06/21/turkey-s-export-to-balkan-countries-increases-22-per-cent-06-21-2018/#:~:text=Turkish%20exports%20to%20the%20Balkans,Turkish%20products%20cheaper%20to%20buy>.
- Hayden, A. J., & Matar, N. (2012). *Through the eyes of the beholder: The Holy Land, 1517-1713*. BRILL.
- Haag, D. (2011). Mechanisms of neo-colonialism: Current French and British influence in Cameroon and Ghana. International Catalan Institute for Peace.
- Ibish, M. (2016). Western Balkans and Turkey after the coup d'état attempt (15th of July 2016). *Adam Academy Journal of Social Sciences*, 75-94.
- International Republican Institute. (2022, December 19). *IRI North Macedonia poll finds dissatisfaction with country's direction, support for EU membership, increase in positive perceptions of Turkey and China*. Retrieved from International Republican Institute: <https://www.iri.org/news/iri-north-macedonia-poll-finds-dissatisfaction-with-countrys-direction-support-for-eu-membership-increase-in-positive-perceptions-of-turkey-and-china/>
- Jano, D. (2008). From 'Balkanization' to 'Europeanization': The stages of Western Balkans complex transformations. *Europe in Formation - Journal of studies on European construction and federalism*, 55-69.
- Jusufi, G., & Ukaj, F. (2021). Turkey's trade with Western Balkans: Looking beyond the Turkish foreign policy. *Journal for International and European Law, Economics and Market Integrations*.
- Krauthammer, C. (2011, April 28). *The Obama doctrine: Leading from behind*. Retrieved from Washington Post: https://www.washingtonpost.com/opinions/the-obama-doctrine-leading-from-behind/2011/04/28/AFBCy18E_story.html

- Kütük, D. (2022). Analysis - Erdogan's Balkan tour: How economic relations stabilize the politics in the Balkans? Retrieved from Anadolu Agency Website: <https://www.aa.com.tr/en/analysis/analysis-erdogan-s-balkan-tour-how-economic-relations-stabilize-the-politics-in-the-balkans/2680940>
- Maziad, M., & Sotiriadis, J. (2020). Turkey's Dangerous New Exports: Pan-Islamist, Neo-Ottoman Visions and Regional Instability. Retrieved from Middle East Institute website: <https://www.mei.edu/publications/turkeys-dangerous-new-exports-pan-islamist-neo-ottoman-visions-and-regional>
- Ministry of Foreign Affairs of the Republic of Türkiye. (2023). Relations between Türkiye and Serbia. Retrieved from Republic of Türkiye Ministry of Foreign Affairs Website: <https://www.mfa.gov.tr/reasons-between-turkiye-and-serbia%20.en.mfa>
- Nkrumah, K. (1965). Neo-Colonialism, the last stage of imperialism. Thomas Nelson & Sons, Ltd.
- Ortaylı, I., & Küçükkaya, I. (2017). Cumhuriyetin ilk yüzyılı (1923-2023). Timaş Yayınları.
- Ortaylı, I. (2016). İmparatorluğun son nefesi. Timaş Yayınları.
- Reuters. (2022). Turkey's military operations in Iraq and Syria. Retrieved from Reuters Website: <https://www.reuters.com/world/middle-east/turkeys-military-operations-iraq-syria-2022-11-21/>
- Szpala, M. (2022). Bromance. Turkey's activity in the Western Balkans. Retrieved from Centre for Eastern Studies Website: <https://www.osw.waw.pl/en/publikacje/osw-commentary/2022-11-22/bromance-turkeys-activity-western-balkans>
- Targański, T. (2017). Neo-Ottomanism. An empire being rebuilt? *New Eastern Europe*, 78-83.
- TİKA. (2022, 10 17). TİKA works to preserve common cultural heritage in Balkans. Retrieved from TİKA website: https://www.tika.gov.tr/en/news/tika_works_to_preserve_common_cultural_heritage_in_balkans-73114
- TRT Haber. (2022, September 14). Balkanlar'a 8 ayda yaklaşık 14 milyar dolar ihracat. Retrieved from TRT Haber: <https://www.trthaber.com/haber/ekonomi/balkanlara-8-ayda-yaklasik-14-milyar-dolar-ihracat-708582.html>
- Vračić, A. (2016). Turkey's role in the Western Balkans.
- Vulović, M. (2023). Economic Relations between the Western Balkans and Non-EU Countries. Retrieved from Stiftung Wissenschaft und Politik - Deutsches Institut für Internationale Politik und Sicherheit: <https://www.swp-berlin.org/10.18449/2023C36/>.

Yavuz, M. H. (2020). *Nostalgia for the Empire: The politics of Neo-Ottomanism*. Oxford University Press.

Yılmaz, E. A. (2021). Turkish foreign policy in a neorealist framework: Bilateral relations since 2016. *Middle East Policy*, 144-158.

**JOURNAL OF INTERNATIONAL RELATIONS
AND POLITICAL SCIENCE STUDIES**

ULUSLARARASI İLİSKİLER VE SİYASET BİLİMİ ÇALIŞMALARI DERGİSİ

e-ISSN: 2792-0984

**GAZETELERİN TERÖR SALDIRILARINI HABERLEŞTİRMELERİNİN
KARŞILAŞTIRMALI GÖSTERGEBİLİM ANALİZİ**

Kerem AYDEMİR*

* İstanbul Gelişim Üniversitesi

E-mail: kaydemir@gelisim.edu.tr **ORCID:** [0000-0003-3483-388X](https://orcid.org/0000-0003-3483-388X)

Submitted: 12 August 2023 & **Accepted:** 17 November 2023

Citation: Aydemir, K. (2023). Gazetelerin Terör Saldırılarına Haberleşmelerinin Karşılaştırmalı Göstergebilim Analizi. *Journal of International Relations and Political Science Studies*, (9), 16-41.

Uluslararası İlişkiler Çalışmaları Derneği | International Relations Studies Association
Journal of International Relations and Political Science Studies - JIRPSS
E-mail: dergi@tuicakademi.org

GAZETELERİN TERÖR SALDIRILARINI HABERLEŞTİRMELERİNİN KARŞILAŞTIRMALI GÖSTERGEBİLİM ANALİZİ

Kerem AYDEMİR*

* İstanbul Gelişim Üniversitesi

E-mail: kaydemir@gelisim.edu.tr **ORCID:** [0000-0003-3483-388X](https://orcid.org/0000-0003-3483-388X)

Submitted: 12 August 2023 & **Accepted:** 17 November 2023

Özet

Terörizm ile medya arasındaki girift ilişki her zaman bir tartışma konusu olmuştur. Bu çalışmada ideolojik olarak farklı kutuplarda yer alan gazetelerin terör saldırılarını ne şekilde haberleştirdikleri incelenmiştir. Bu kapsamda sosyalist sol ideolojiye sahip BirGün Gazetesi ile milliyetçi muhafazakâr ideolojiye sahip Sabah Gazetesi kaynak olarak kullanılmıştır. Burada her iki gazetenin biri IŞİD (Irak Şam İslam Devleti) tarafından gerçekleştirilen 10 Ekim 2015 tarihli Ankara Gar Saldırısı diğeri Partiya Karkerên Kurdistanê (PKK) tarafından gerçekleştirilen 10 Aralık 2016 tarihli Beşiktaş saldırısına ilişkin haberleri ele alınmıştır. Terör saldırılarından sonra bu gazetelerin manşetlerinde kullandıkları görseller üzerinden göstergebilim analizine başvurularak haberlere yönelik yaklaşımları anlamlandırılmıştır. Terörizm gibi milli güvenlik konularında gazetelerin hükümet politikaları lehine söylemleri ve yaklaşımları benimseyeceği varsayılmaktadır. Bu varsayım içerisinde her saldırının ardından Sabah Gazetesi ülkeyi “aile” metaforu üzerinden göstermeye çalışmakta ve bu saldırıların arkasında iç ve dış bağlantılarının bulunduğu mesajını vermektedir. Diğer taraftan BirGün Gazetesi ise “hükümetin özellikle IŞİD saldırılarına göz yumduğunu ve toplumdaki güvensizlik ortamının hükümet tarafından yaratıldığını” okuyucularına aktarmaya çalışmaktadır. Bu noktada gerek ideolojik bağlam gerekse medya-iktidar ilişkisi kapsamında terör saldırılarının haberleştirilmesinde farklılaşmaların mevcut olduğu görüşü ortaya çıkmaktadır.

Anahtar Kelimeler: Terörizm, Medya, Göstergebilim, Birgün, Sabah

COMPARATIVE SEMIOTIC ANALYSIS OF NEWSPAPERS REPORTING ON TERRORIST ATTACKS

Abstract

The intricate relationship between terrorism and the media has always been a matter of debate. This study examines how newspapers from different ideological poles report on terrorist attacks. In this context, BirGün Newspaper, with a socialist leftist ideology, and Sabah Newspaper, with a nationalist conservative ideology, are used as sources. Here, the news of both newspapers regarding the Ankara Station Attack on October 10, 2015, by ISIS and the Beşiktaş Attack on December 10, 2016 by the PKK are discussed. After the terrorist attacks, semiotic analysis is applied to the photographs used in the headlines of these newspapers, and their approaches to the news are interpreted. It is assumed that newspapers will adopt discourses and approaches in favor of the state on national security issues such as terrorism. Here, the assumption is that after each attack, Sabah Newspaper tries to portray the country through the “family” metaphor and gives the message that there are internal and external connections behind these attacks. On the other hand, BirGün Newspaper tries to convey to its readers that “the government turned a blind eye, especially to ISIS attacks, and that the environment of insecurity across the society is created by the government”. At this point, the view that there are differences in the reporting of terrorist attacks according to the ideological context and the media-government relationship, emerges.

Keywords: Terrorism, Media, Semiotics, Birgun, Sabah

Giriş

Medya kuruluşlarının kamusal sorumluluk adı altında ürün ve hizmetlerini belirli bir tarafsızlık kapsamında sundukları varsayılmaktadır (Ekinci 2016). Bu varsayıma rağmen medya araçlarından biri olan gazetelerin toplumu ilgilendiren olayları haberleştirirken kendi aralarında farklı yaklaşımlar sergiledikleri görülmektedir. Burada hitap ettikleri kitle, amaçlanan maddi kâr, gazetenin misyonu ve vizyonu ya da medya elitlerinin bizzat kendi yaklaşımları gibi çok sayıda faktör etkili olabilmektedir. Bu faktörlerden çoğunun ideolojik yaklaşımlarla doğrudan ya da dolaylı bir ilişkisi vardır. Bu çerçevede çalışmada “terörizm gibi bir milli güvenlik sorunu karşısında ideolojik olarak zıt kutuplarda yer alan ulusal gazetelerin terör saldırılarını haberleştirdiklerinde farklı yaklaşımları mevcut mudur?” şeklinde tasarlanan araştırma sorusuna cevap aranmaktadır.

Araştırma sorusuna cevap bulabilmek için çalışmada nitel analiz yöntemine başvurulacaktır. Fakat burada analiz edilecek unsurlar arasında doğru bir anlamlandırma yapabilmek için görseller üzerinden göstergebilime ihtiyaç duyulmuştur. Buradaki temel sebep gazetelerin birer kitle iletişim araçları olmalarından dolayı iletişimin önemli bir noktası olan görsel iletişimin ön planda tutulmasıdır. Bu noktada göstergebilim, analiz edilebilecek veriler üzerinden nasıl bir okuma ve anlamlandırma yapılabileceğini işaret etmektedir. Bulgular kısmında da yer verileceği gibi göstergebilim konuyu ve alt-metni anlamlandırmada bir çerçeve sunacaktır. Bu sayede göstergebilim aracılığıyla veriler seçilecek ve bunlar üzerinden niteliksel analizler ve anlamlandırmalar yapılacaktır.

Çalışma kapsamında doğru tespitler yapmak amacıyla mukayeseli bir yaklaşıma başvurulacaktır. Bunun için birbirine karşıt iki ideolojiye sahip olan BirGün ve Sabah gazetelerinin manşetlerinde yer alan görseller kullanılacaktır. Bu iki gazetenin seçilmesinde günlük tirajları ve mevcut hükümete olan yaklaşımları da göz önünde bulundurulmuştur. BirGün gazetesi sosyalist sol ideolojiye sahip ve hükümet karşıtı bir gazete iken; Sabah gazetesi ise milliyetçi muhafazakâr bir kitleye sahip ve sağ merkez bir yaklaşımla beraber hükümete yakın çizgide olması sebebiyle seçilmiştir. Çalışmada analiz edilecek vakalar ise gerçekleşen iki terör saldırısıdır. Bu kapsamda ilk olarak 105 vatandaşın hayatını kaybettiği ve 245 vatandaşın da yaralandığı IŞİD tarafından gerçekleştirilen 10 Ekim 2015 tarihli Ankara Gar saldırısı (Global Terrorism Database, 2015) diğeri ise 46 vatandaşın hayatını kaybettiği ve 165 vatandaşın da yaralandığı 10 Aralık 2016 tarihli İstanbul’da Beşiktaş-Bursaspor futbol müsabakası sonrası PKK tarafından gerçekleştirilen terör saldırısıdır (Global Terrorism Database, 2016). Her iki saldırının farklı terör örgütleri tarafından gerçekleştirilmesi ve toplumda büyük infiale yol açması da çalışmanın kapsamı için göz önünde bulundurulmuştur.

Bu çerçevede Ankara'daki saldırı için BirGün ve Sabah gazetelerinin saldırılardan sonraki süreçte kendi manşetlerinde yer alacak şekilde her birinden 4 görsel; İstanbul saldırısı içinse BirGün'den 1 ve Sabah'tan 2 görsel kullanılmıştır. İstanbul'da gerçekleştirilen saldırı için sayıca az görsel kullanılmasının sebebi ise bu saldırıdan sonraki süreçte çok sayıda terör saldırılarının art arda yaşanmasıyla ilgilidir. Artan terör saldırıları neticesinde kitle iletişim araçları manşetlerinde yeni saldırılara daha sık yer vermesinden dolayı İstanbul saldırısına ilişkin haberler azalmıştır. Bu durum çalışmanın sınırlılığı olarak görülebilmektedir.

Çalışmada öncelikle medya ile terörizm arasındaki ilişkiye yer verilecektir. Buradaki ilişkinin simbiyotik doğasına, zaman zaman bunun istemsizce de olsa gerçekleştiğine ve terör saldırılarının haberleştirilmesinde nasıl bir çerçeve sunulması gerektiğine yer verilecektir. Devam eden kısımda ise göstergelime ilişkin kavramsal ve kuramsal tartışmalardan bahsedilecektir. Bulgular kısmında ise iki gazetenin manşetlerinde terör saldırıları için kullandıkları görseller üzerinden anlamlandırma tablolarına yer verilecektir. Bu tablolarda görselin kendisi, görselde yer alan unsurların (göstergelerin) gerçek anlamları (gösterenleri), anlatılmak istenenleri (gösterilenleri) ve haber yazıları bulunmaktadır. Her bir görsele ilişkin analizler ise devamında verilecektir. Çalışmanın son kısmında ise bulgular üzerinden elde edilen analizlere ilişkin genel bir değerlendirme yapılacak ve terör saldırılarının ulusal basında yer edinmesindeki farklılaşma ele alınacaktır.

I. Terör ve Medya

Tarih boyunca bireyler çeşitli iletişim araçlarıyla diyalog kurmuşlar ve bu araçlar da teknolojik gelişmelere paralel olarak yeni boyutlara erişmişlerdir. Gelişen bu araçlar sadece bireyler değil, toplumlar arasında da iletişimi sağlamaya başlamış ve kitle iletişim araçları halini almıştır. Bugüne bakıldığında kitle iletişimini sağlayan çok sayıda araç görmek mümkündür ve kitlesel medya da bu noktada ortaya çıkmaktadır. Yazı, ses veya görüntü üzerinden iletişimi sağlayan gazete, dergi, televizyon, internet, radyo, faks, haberleşme uyduları gibi tüm kitle iletişim araçlarının tümüne medya denir (Bülbül, 2000: 2).

Çok sayıda kitle iletişim araçlarına sahip olan medya böylece toplumları etkileme gücüne sahip olmaktadır ve terör örgütleri de bu güçten faydalanmak istemektedirler. Siyasi amaçlarına ulaşmak için sistematik bir şekilde şiddeti kullanan terör örgütleri yaptıkları saldırıların etkisini medya aracılığıyla toplumun geneline yayabilmekte ve genel bir korku iklimi yaratabilmektedirler. Bu noktada medya, terör saldırılarının etkisi için bir çarpan faktörü olarak çalışmaktadır. Hatta medyada yer almayan bir terör saldırısının boşa gittiğini söylemek de mümkündür (Hoffman, 2006: 174). Diğer taraftan medyanın kamuyu bilgilendirme

sorumluluğu adı altında terör saldırılarını halka aktarması da gerekmektedir. Kaldı ki bu durumun farkına varan terör örgütleri bizzat kendi medya kanallarını kurmaktadır. Bu sebeple medya ile terörizm arasında karmaşık bir durum ortaya çıkmakta ve bu durumun boyutlarına eğilmek elzem bir hal almaktadır.

Medya ile terörizm arasındaki ilişkinin aydınlatılabilmesi için öncelikle medyanın terörizme istemsizce de olsa sağladığı katkılara bakmak gerekir. Burada medyanın dört farklı noktada terörizme fayda sağladığı görülmektedir. İlki seyircinin dikkatini çekmek ve farkındalık yaratmaktır. Bu sayede toplumda bir korku havası yaratılarak hedefe gözdağı verilebilmektedir. İkincisi örgütlerin tanıtımının yapılmasıdır. Bu noktada terör örgütü için detaylı bilgiler verilmesi neticesinde örgütün amacı, manifestosu, ideolojisi, örgüt yapısı hakkında kamuoyu bilgi sahibi olmaktadır. Burada ideolojik olarak radikalleşmiş bireyler için örgüte katılım noktasında bir alternatif oluşturmaktadır. Üçüncü olarak saygınlık kazanmak ve sempati uyandırmaktır. Çünkü örgüt medya tarafından haber yapıldıkça kendisini meşru bir aktör olarak görmeye başlamaktadır. Bu sayede örgüte ait doktriner yapının yayılması için daha fazla saldırı gerçekleştirilmekte ve ayrıca militan temini yapılabilmektedir. Son olarak ise yarı meşru bir statü kazanma ve siyasette ilgi görmektir (Nacos, 2006). Diğer yandan Paul Wilkinson (1997), bilginin öneminin göz önünde bulundurulduğu günümüz savaşlarında medyanın terör örgütleri için bir propaganda aracı olarak çalıştığı şeklinde ekleme de yapmıştır.

İlker Başbuğ'a (2011) göre medya ve terörizm ilişkisi bağlamında terör örgütleri siyasi amaçlarıyla bağlantılı olacak şekilde medya kanalları üzerinden üç tip hedef kitlesini etkilemeye çalışmaktadır. Bunlardan ilki terör örgütünün desteğini aldığı kitledir ki bu kitle genel itibariyle sempatizanlarından ve militanlarından oluşmaktadır. Terör örgütleri sempatizanlarını etkileyerek maddi ve manevi destek almakta; militanlarını etkileyerek ve moral vererek direnç sağlamaktadırlar. İkinci hedef kitle ise devlet ve vatandaşlardır. Terör saldırılarının medyada yer alması sağlanarak toplumda korku iklimi yaratılmaya çalışılmaktadır. Son hedef kitlesi ise uluslararası kamuoyudur. Terör örgütleri uluslararası kamuoyunu etkileyerek genel bir meşruiyet ve hedef devlete yönelik diplomatik baskı yapılmasını sağlama çabası içindedirler. Bu noktada medyanın topluma olan sorumluluğuna ne kadar dikkat edilirse edilsin terör saldırılarının haberleştirilmesi neticesinde örgüt bu durumu kendi lehine kullanabilmektedir. Hatta terör örgütlerinin ilk saldırıları medya aracılığıyla daha sansasyonel hale getirebilmektedirler. Burada zaman zaman saldırı sonucunda bir vatandaşın hayatını kaybetmesi bile toplumda infial yaratabilmektedir.

Medya terörizm için ne kadar önemliyse; terörizm de medya için o kadar önemlidir. Burada ikili bir ilişkiden söz etmek mümkündür. Burada kabaca terör örgütleri medya aracılığıyla

toplumda korku ve infial yaratabilmekteyken medya da terör saldırılarını abartarak reyting sağlayabilmekte ve maddi kazanç elde edebilmektedirler (Devran 2015). Öncelikle terör saldırılarının çarpıcı etkisi medya için bir okuyucu kitlesi sağlamaktadır. Kaldı ki medyanın terör saldırılarına yer vermesindeki temel amaç da izlenirliğini/okunurluğunu artırmaktır (Avşar, 2017: 122). Medyanın güncellik ilkesi çerçevesinde, haberlerin ilk olarak hızlı ve eksiksiz bir biçimde verilmeye çalışılması ve kamuoyunu bilgilendirme görevini yerine getirme çabası olması sebebiyle de terörizm içerikli haberlerin yapılmasını gerektirmektedir (Girgin, 2017: 477). Ek olarak medya kuruluşlarının sahip olduğu ideolojilerin yansıtılmasında da terör saldırıları kullanılmaktadır. Bu noktada meydanın terör saldırılarını haberleştirirken kullandıkları görseller, söylemler ve ifadeler gibi unsurlar ayrıca değerlendirme konusudur.

Tüm bunlar ışığında terörizm ile medya arasında iki boyutlu bir ilişkinin olduğunu söylemek mümkündür. Wilkinson tarafından bu ilişkinin simbiyotik olduğu ve bir süreklilik arz ettiği ifade edilmektedir. Bu noktada medyanın terör grupları tarafından kontrol edildiğini söylemek yanlış olur. Fakat medya manipüle edilmekte ve terör gruplarının amaçları doğrultusunda kullanılmaktadır. Burada asıl mesele medya uzmanlarına ve topluma düşmekte; medyanın manipüle edilmesine karşı tedbirler alınmasını gerektirmektedir (Wilkinson, 1997). Haliyle bu noktada medyanın terör örgütleri ile ilgili haberleri ne şekilde sunmaları gerektiği konusunda açıklık getirilmesi gerekir. Bu sebeple saldırıların haberleştirilmesi noktasında medya tarafından yapılması gerektiği düşünülen iyi uygulamalar aşağıdaki gibi sıralanabilir:

1. Terör saldırılarında örgüt tarafından kullanılan yöntemler sıradanlaştırılarak anlatılmalıdır. Eğer halk saldırı hakkında çok detaya sahip olursa bu durum beklenenden daha fazla korku yaratabilir. Ayrıca terör örgütü, saldırı yönteminin sıradanlaştığını fark edeceği için elindeki yöntemlerin işe yaramadığı da düşünmeye başlar (Bilir, 2009).
2. Haberlerin dilinde toplumun sürekli bir saldırı altında olacağı hissine ilişkin ifadeler yer verilmemelidir. Aksine vatandaşlar devlet desteğini ve güveni, ilgili haberlerde görmelidir (Şeker, 2009).
3. Terör saldırılarında hayatını kaybeden vatandaşlar hakkında da sıkça detay verilmemelidir. Aksi durumda ise vatandaşlar yaşayacakları empati duygusundan dolayı daha fazla korku ve dehşete kapılabilirler (Bilir, 2009).
4. Haberlerde yanlış bilgilere kesinlikle yer verilmemelidir. Bu şekilde bir dezenformasyon yine terör örgütlerine fayda sağlayacak nitelikte olur (Korkmaz, 1999).
5. Saldırılarda ölen terör örgütü militanlarına ilişkin kimlik bilgilerine de yer verilmemelidir. Bunun sebebi ise öldürülen militanın kendi sempatanları arasında kahramanlaştırılmasına yol açmasıdır (Kazan, 2016).

6. Örgüt militanlarının “özgürlük savaşçısı” ve “gerilla” gibi kavramlarla tanımlanması da hatalı olacaktır. Bunun neticesinde örgüt kendisini meşru bir otorite olarak göstermeye çalışacaktır (Gökçe & Demiray, 2006).
7. Terör saldırılarına ilişkin haberlerin medyada uzun ve sıkça yer edinmesi sebebiyle örgüt sürekli gündemde kalacaktır. Bu da örgüte ve militanlarına direnç sağlayacaktır (Gökçe & Demiray, 2006).
8. Ayrıca süreç içerisinde kolluk kuvvetleri ile koordinasyon içerisinde olunmalı ve işbirliği sağlanmalıdır (Sezgin, 2004).

Literatürde her ne kadar medya ile iktidar arasında görüş ve usul farklılıkları olsa da terör gibi ulusal güvenlik konularında medyanın hâkim söylemi kabul ettiği varsayımı yer almaktadır (Tümay, 2012). Burada kabul edilen hâkim söylem hükümetin terörle mücadele politikalarını destekleyen görüşleri ve söylemleri içerir (Devran 2015). Böylesi bir durumda toplum nezdinde saygınlığı olan kişilerin medyada görünürlükleri de artmakta ve bu kişilerin ifadeleri aracılığıyla hükümeti ve politikaları destekleyecek nitelikte toplumsal bir söylem birliği yaratılmaktadır (Dabashi 2009). Fakat yukarıda verildiği gibi terör saldırılarının haberleştirilmesinde kullanılacak belirli bir takım çerçeveler bulunmasına rağmen günümüzde ilgili haberler incelendiğinde medya araçlarının aynı terör saldırılarını farklı şekilde haberleştirdikleri görülmektedir. Medya kuruluşlarının aynı saldırıları farklı yöntemlerle haberleştirmelerinde çok sayıda faktör olabilir. Fakat bu faktörler arasından özellikle ilgili medya kuruluşunun iktidarla olan ilişkisi ya da ideolojik tutumu ne denli etkili olduğu önemli bir sorudur. Bu kapsamda hazırlanan çalışma ise ilgili soruna ışık tutmak için farklı örgütler tarafından gerçekleştirilen saldırıların farklı ideolojilere sahip gazetelerce ne şekilde haberleştirildikleri göstergebilim ile anlamlandırılmaya çalışılmaktadır.

II. Gösterge ve Göstergebilim

Farklı ideolojilere sahip iki gazetenin terör saldırılarını haberleştirirken nasıl farklılaştıklarını inceleyen bu çalışmada nitel veri analiziyle toplanan verileri anlamlandırabilmek için göstergebilime başvurulacaktır. Bu bölümde göstergebiliminin ne olduğu ve bu çalışmada neden ihtiyaç duyulduğuna değinilecektir. Fakat yöntemden bahsetmeden önce göstergenin ne şekilde kavramsallaştırıldığına bakmak gerekir.

Genel bir tanımla gösterge, kendisinden başka bir anlamı ifade eden ve bu ifade ettiği anlamın yerini alabilecek niteliğe sahip her çeşit biçim, nesne ve olgu gibi yapılardır. Kelimeler, diller, alfabeler, resimler, renkler, görseller, işaretler hatta jest ve mimikler de birer gösterge olabilmektedir. Burada amaç, gösterge olabilmek için kendisinden başka bir şeyi ifade

etmesidir. Kaldı ki göstergenin kökenine bakıldığında Antik Yunan dilinde işaret anlamına gelen *semeion* kelimesinden gelmektedir (Akerson, 2016: 49). Fakat bu tanım göstergebilimin önemini göstermek için yetersiz kalmakta ve bu sebeple daha geniş bir tanımı ele almak gerekmektedir. Mehmet Rifat’a (2009: 11) göre;

“İnsanların bir topluluk yaşamı içinde birbirleriyle anlaşmak amacıyla yarattıkları ve kullandıkları doğal diller (sözelimi Türkçe, Fransızca, İngilizce, Çince, vb.), çeşitli jestler (el-kol-baş hareketleri), sağır-dilsiz alfabesi, trafik işaretleri, bazı meslek gruplarında kullanılan flamalar (sözelimi denizcilerin flamaları), reklam afişleri, moda, mimarlık düzenlemeleri, edebiyat, resim, müzik, vb. çeşitli birimlerden oluşan birer dizgedir. Değişik gereçlerin kullanılmasıyla (ses, yazı, görüntü, hareket, vb.) gerçekleşme aşamasına gelen bu dizgeler belli kurullarla işleyen birer anlamlı bütündür. Bu anlamlı bütünlerin birimleri de genelde gösterge diye adlandırılır.”

Yukarıda bahsedilen araçlardan jestler, alfabeler, flamalar veya işaretler gibi araçların çözümlenmesi dillerin çözümlenmesine nazaran daha kolaydır. Dilin çözümlenmesinin zor olmasının nedeni aslında diğerlerine göre belirli evrensel kodlardan oluşmaktan ziyade daha toplumsal yapılarla oluşmasından kaynaklanmaktadır. Bu sebeple diller aracılığıyla sağlanan iletişimde ses, yazı, görüntü veya hareket gibi gereçler de toplumsal yapının bir ürünü olmaktadır. Bu gereçler üzerinden toplumsal dillerin anlamlandırılması da göstergelerin çözümlenmesine bağlıdır. En sade ifadeyle yukarıda bahsedilen bu gösterge dizgelerinin ne şekilde çalıştığını inceleyen bir bilim dalı olan göstergebilim de bu noktada devreye girmektedir (Rifat, 2009: 12-13).

Göstergebilimin öncü isimlerinden biri olan Ferdinand de Saussure’e (1998) göre toplum içerisindeki yaşamı (toplumsal yapıyı) çözümlenmenin çok farklı araçları vardır ve dil bunlar arasında en önemlisidir. Bu sebeple dilbilim çalışmalarına ağırlık veren Saussure dilsel yapıların temel ögesi olarak göstergeleri görmüştür ve göstergeyi; *gösterenin* (işitim simgesi) ve *gösterilenin* (zihinde oluşan anlam) oluşturduğu iki boyutlu çizgisel bir dizge olarak ifade etmiştir. Bu dizge içerisinde gösteren ile gösterilen arasında arasındaki ilişki her ne kadar nedenselliğe dayandırılrsa da zaman zaman dilsel uzlaşıya dayalı ya da rastlantısal olabilmekte, diğer bir ifadeyle bu ilişki nedensiz olabilmektedir. Örneğin ağaç kelimesi üzerinden insanların zihninde kökleri, yaprakları ve gövdesi olan bir kavram oluşmaktadır fakat böyle bir kavramın oluşması “a-ğ-a-ç” işitim imgesine dayanmamakta (Saussure, 1998: 110-111) ve bir nedensellik ilişkisinin zorunlu olmadığını vurgulanmaktadır. Bu örnek üzerinden Saussure dil ile söz arasındaki farka da vurgu yapmaktadır. Dil, belli kural ve düzenlerden ortaya çıkarken; söz ise

dilin içkin kurallarına uyararak dilin taşıdığı değerlerin ortaya çıkmasını sağlamaktadır. Saussure bu şekilde dilin zihinsel ve toplumsal boyutuna vurgu yapmaktayken; nedensellik üzerinden mantık ilişkisini de dışarıda tutmaktadır. Saussure göstergebilimi ‘*göstergelerin toplum içindeki yaşamını inceleyen bilim*’ olarak tanımlamıştır (Saussure, 1998: 45-46). Yukarıda verilen örnekten yola çıkarak ağaç kelimesi ve resmi “gösteren”, bu kelimenin zihinde uyandırdığı kavram ise “gösterilendir” ve bu ikisinin oluşturduğu dizge üzerinden göstergebilim aracılığıyla toplumsal yapının çözümlenebildiği iddia edilmektedir.

Göstergebiliminin diğer bir öncü ismi de Charles Sanders Peirce’dir (2004). Saussure göstergenin toplumsal boyutuna vurgu yaparken; Peirce ise göstergebilimini mantıkla özdeş tutmakta ve Saussure’nin ikili boyutu yerine üçlü bir boyut getirmektedir. Bu üçlü boyut; gösterge, nesne ve yorumlayandan oluşmaktadır. Gösterge ile nesne arasındaki ilişki dizgenin mantıksal yönünü oluşturmakta ve temsil edenle temsil edilen arasında bir bağ oluşturmaktadır. Temsil edilenin anlaşılması veya bilinmesi ise yorumlayıcının varlığını zorunlu hale getirmektedir ve bu sebeple Peirce üçlü bir yapı oluşturmaktadır (Peirce, 2004: 104-106). Ek olarak Peirce üç tip göstergeden bahseder. İlki belirttiği şeyi niteliksel olarak doğrudan temsil eden görüntüsel gösterge; ikincisi aralarındaki varlıksal bağdan dolayı temsilini sağlayan belirtisel gösterge ve sonuncusu ise bir uzlaşma sonucu kabul edilen ve nedensiz bir bağ olan simgesel göstergedir. Bu üç gösterge türüne örnek vermek gerekirse bir portre, resim ya da geometrik şekil görüntüsel; dumanın bir ateşin olduğunu temsil etmesi üzerinden belirtisel ve rakam, sözcük veya markalar da simgesel göstergedir (Girgin, 2017: 483-484). Bu üçleme sayesinde farklı ilişkileri temsil eden göstergeler anlamlandırılabilen ve yapısal çözümlenmeler yapılabilmektedir.

Saussure ve Peirce’nin yaptığı çalışmaları başka bir boyuta getiren isim olan Roland Barthes ise göstergebilimin dilden başka dizgelere de (resim, insanların katıldıkları törenler, tiyatro, yazın yapıtları vb.) uygulanabileceğini ifade eder (1979: 41-48). Göstergebilimin diğer dizgelere de uygulanabileceğinin sebebi aslında Barthes’in her şeyin bir anlama sahip olduğu vurgusuna dayanmaktadır. Bu noktada Barthes anlamı *düzanlam* (denotation) ve *yananlam* (connotation) olarak ikiye ayırmıştır. Düzanlam gösterilenin ilk anlamıyla kavranmasıdır; yananlam ise gösterilenin farklı yollarla ele alınması sonucu ortaya çıkan ikinci anlamdır ve yoruma dayanmaktadır. Düzanlam nesnel olgular üzerine oturan birinci anlamlandırma dizgesidir; yananlam ise birinci anlam dizgesinin oluşturduğu ikinci anlam dizgesidir ve bu iki anlamlandırma dizgesi iç içe geçerek ilk anlam ikincinin göstereni haline gelir (Barthes, 1979: 87-91). Diğer bir ifadeyle bir gösterenin düz anlamı, gösterilen nesnenin zihinde kavram düzeyinde yansıması iken yananlam ise bir sözcüğün, görselin, sembolün ya da imgenin zihnimize oluşturduğu

kavram alanından yalnız bir tanesinin seçilerek yeni bir değer kazanmasıdır (Girgin, 2017: 485). Yananlam gösterenin kullanıcılarının duyguları, önyargılar, değerleri, kültürel ve sosyolojik yapısı gibi durumlar sonucu ortaya çıkar ve bunun sonucunda inşa edilerek bir anlam kazanır (Fiske, 2014: 119).

Modern göstergebilimi ortaya çıkaran ve geliştiren bu üç isimden Saussure göstergelerin toplumsal boyutuna işaret ederken gösteren ile gösterilen arasında nedensellik bağıını dışarıda tutmuştur. Pierce ise yeni sınıflandırma ve üç boyutlu etkileşimden bahsederken aradaki ilişkiyi mantığa dayandırmıştır. Barthes ise dile ek olarak anlam ifade eden her şeyin gerçekten bir anlamı olması sebebiyle yeni göstergeler ortaya çıkarmış, ek olarak düzanlam ve yananlam gibi bir ayrıma gitmiştir. Saussure ve Pierce dile vurgu yaparken Barthes ise anlamı ön plana çıkarmıştır.

III. Bulgular

Çalışmanın bu kısmında gazetelerin manşetlerinde yer alan terör haberlerinden elde edilen görsellere yer verilecektir. İlgili haberler terör saldırılarının gerçekleşme tarihlerine göre verilmiştir. Burada önce terör saldırılarına ilişkin görsellere yer verilmiştir. Devamında ise her bir görselde yer alan imgelerin “gösteren” ve “gösterilen” anlamları tablolaştırılmıştır. İlgili tablolaştırmalardan sonra her bir görselin analizine yer verilmiştir.

A. 10 Ekim 2015 Ankara Gar Saldırısı

Görsel 1: 11.10.2015-BirGün¹

¹ <https://www.gzt.com/gazeteler/birgun-gazetesi-11-10-2015>

Tablo 1: Görsel 1'in Gösterge Analizi

<u>Gösterge</u>	<u>Gösteren</u>	<u>Gösterilen</u>
İnsan	Polis	Bir olaya hızlıca müdahale etmek için ilerleyen teçhizatlı çevik kuvvet polisleri
İnsan	Vatandaş	Bir kısmı yaralı, yere kapaklanmış grup, acı, korku, kaos
İnsan	Vatandaş	Yaralılara müdahale etmek isteyen, elinde pankart bulunan ve polisleri izleyen bir kadın, merak
Konum	Yüksek ve alçak	Yükseklik olarak aşağıda gösterilen polisler ve yukarıda gösterilen yaralılar
Nesne	Sansürlenmiş alanlar (insanlardan kopan parçalar)	Olayın etkisi
Yazı	Duvar yazıları	Devrimci gruplara ait hükümeti protesto eden yazılar
Haberde geçen yazılar:	Yıkılsın bu ölüm iktidarı Ankara'da düzenlenen barış mitinginde katliam yaptılar Polis patlamanın hemen ardından insanlara saldırdı	

Saldırıdan hemen sonra çekilmiş olan Görsel 1'de yerde yaralı bir şekilde yatan insanları, yaralılara yardım eden ve ayakta olan bir kadını ve teçhizatlı kolluk kuvvetlerinin bir olaya müdahale etmek amacıyla hareket ettiklerini göstermektedir. Yaralı vatandaşlar halkı temsil ederken kolluk kuvvetleri ise iktidarı göstermektedir. Saldırının sorumlusu olarak hükümeti gören gazetenin bu fotoğrafı mevcut hükümeti 'ölüm iktidarı' olarak tanımlayan haber başlığı kullanmıştır ve 'katliam yaptılar' ibaresi ile hükümete vurgu yaparak bu iddiayı okuyucularına aktarmışlardır. Ayrıca gazete kolluk kuvvetlerinin yaşanan saldırının ardından yaralılara yardım etmek yerine insanlara saldırdığı iddiasında bulunmakta ve hükümetin kendi çıkarları için

devletin kolluk kuvvetlerini kullandığı vurgusunu da yapmaktadır. Yaralıların yükseklik olarak yukarıda gösterilmesi de insan yaşamının her şeyin üstünde olduğu ve siyasetin bunun aşağısında olması gerektiği düşüncesini vermektedir. Ek olarak yaşanan olayın şiddetini göstermek amacıyla görselde yer bulan kopmuş insan parçaları konum olarak yaralı insanlar ile polisler arasında bulunması üzerinden de bu olayların hükümet ile vatandaşlar arasındaki temel soruna işaret etmekte; iktidarın uyguladığı politikaların vatandaşlar ile devlet arasında artık bir savaşa dönüştüğü ve kaybedenin halk olduğunu göstermektedir. Ayrıca yaralılar arasında ayakta olan kadının görselde yer bulmasıyla iktidarın yanlışların farkında olan insanların var olduğu gösterilmeye çalışılmaktadır.

Görsel 2: 13.10.2015-BirGün²

Tablo 2: Görsel 2'nin Gösterge Analizi

Gösterge	Gösteren	Gösterilen
Nesne	El bombası	Tehlike, kaos, şiddet, ölüm
Nesne	Ampul	AKP sembolü
Yazı	IŞİD	Saldırının faili olan terör örgütü
Haber yazısı	Dünyaca ünlü karikatüristler katliamı çizdi	

Görsel 2'de AKP'nin sembolü olan ampul şeklinde bir el bombası çizilmiş ve üzerinde de saldırının faili olan IŞİD terör örgütü yazılmış bir karikatür kullanılmıştır. Gazete bu görselle AKP iktidarı ile IŞİD'in işbirliği yaptığı vurgulamış ve bunu da patlamaya hazır bir bomba olarak göstermiştir. Bu sebeple mevcut hükümetin varlığı kaosu ve şiddetin devam edeceğini işaret etmektedir. Kaldı ki saldırıdan iktidarı sorumlu tutan gazete bu haberle iddiasını devam

² <https://www.gzt.com/gazeteler/birgun-gazetesi-13-10-2015>

ettirmekte ve iktidarın IŞİD'in faaliyetlerine ve üyelerine yardım ettiği düşüncesini örtülü bir şekilde vermeye çalışmaktadır. Bunlara ek olarak gazete, dünyaca ünlü karikatüristlerin saldırıyı çizdiklerini yazarak yapılan katliamın dünya çapında yankı uyandırdığını ifade etmektedir.

Görsel 3: 17.10.2015-BirGün³

Tablo 3: Görsel 3'ün Gösterge Analizi

Gösterge	Gösteren	Gösterilen
İnsan	Vatandaş	El hareketlerine bakıldığında hesap soran siyah giyimli bir kadın, öfke, haykırış
İnsan	Vatandaş	Yüzü kadının arkasında kalan siyah giyimli bir erkek, çaresizlik, korku
Haber yazısı	1 hafta geçti 1 cevap yok	

Siyah giyimli (yas tuttukları düşünülen) iki kişiden biri olan kadının el hareketlerine ve vücut diline bakıldığında oldukça öfkeli, tehditkâr ve hesap soran bir davranışa sahip olduğu görülmektedirken diğeri ise yüzünü kadının sırtına dayayan ve ağlayan bir erkek görülmektedir. Haberin başlığına bakıldığında hükümetin yaşanan terör saldırısında toplumu tatmin edecek bir cevap vermediği konusunda eleştiren gazete bu görselle de halkın bu durum karşısında oldukça öfkeli olduğunu göstermekte ve net bir cevap verilmediği takdirde halkın buna tepki vereceğini ima etmektedir. Genç olanın ağlaması ise yaşanan acının devam ettiğini ve bu öfkenin

³ <https://www.gzt.com/gazeteler/birgun-gazetesi-17-10-2015>

ardından büyük acıların giderek artacağı mesajını vermektedir.

Görsel 4: 18.10.2015-BirGün⁴

Tablo 4: Görsel 4'in Gösterge Analizi

Gösterge	Gösteren	Gösterilen
İnsan	Cumhurbaşkanı	Elini kalbinin üstüne koyan ve gülen bir cumhurbaşkanı devlet otoritesi, güç
İnsan	Başbakan	Gülerek işaret parmağıyla bir yeri gösteren başbakan, devlet otoritesi, alay, küçümseme
Nesne	Pankart	Başbakanın işaret ettiği yere konumlandırılan ve protesto içerikli olan pankart
İnsan	Vatandaşlar	Pankart taşıyan biri kadın diğeri erkek iki genç ve arkalarında bir grup insan, yürüyüş, tepki, eleştiri, protesto
Haber yazıları	Getirdiğin su götürdüğün canları temizleyemez AKP, Ankara katliamını bile kullanmaya çalıştı Halkı vurdular mağdur oldular Muhalefetin hedef alındığı katliam	

⁴ <https://www.gzt.com/gazeteler/birgun-gazetesi-18-10-2015>

BirGün Gazetesi Görsel 4'te ise KKTC'ye su temin edilmesini sağlayan projenin açılışı için Kuzey Kıbrıs'a giden Cumhurbaşkanı ve Başbakan'ın gösterildiği haberde hükümetin katliamı kullanmaya çalıştığı konusunda eleştirmektedir. Kaldı ki bu durumu göstermek için hem Cumhurbaşkanı'nın hem de Başbakan'ın güldükleri esnada çekilen fotoğraflarına yer verilmiştir. İktidara göre saldırının hedefi Türkiye'nin büyümesi ve gelişimi iken BirGün gazetesine göre ise hükümete karşıt olan muhalif kesimlerdir ve bu saldırının arkasında haber başlığından da anlaşılacağı gibi hükümetin kendisi bulunmaktadır. Ayrıca gazete bu açılışı da gündemi değiştirmeye yönelik bir hamle olarak görmektedir. Pankarttaki yazı göz önünde bulundurulduğunda bu tür gündem değiştirme politikaları halkın hükümetten hesap sormasını engellemeyecektir. Pankartın bir grupla beraber taşınması iktidara karşı toplumsal bir hareketin varlığını ve hesap sormak için bekleyen bir halkın olduğunu göstermektedir. Ayrıca pankartın biri erkek diğeri kadın iki genç tarafından taşınması da bu hareketin her türlü sınıf ayrımcılığına karşı ve yenilikçi bir karaktere sahip olduğu gösterilmeye çalışılmaktadır.

Görsel 5: 11.10.2015-Sabah⁵

⁵ <https://www.gazeteoku.com/gazeteler/2015-10-11/sabah-gazetesi-manseti>

Tablo 5: Görsel 5'in Gösterge Analizi

<u>Gösterge</u>	<u>Gösteren</u>	<u>Gösterilen</u>
İnsan	Vatandaş	Bir kadına sarılan ve onu teselli etmeye çalışan, yüzü kana bulanmış orta yaşlı bir erkek, aile, korku, acı, çaresizlik, teselli, sorgulama
İnsan	Vatandaş	Yüzü kana bulanmış ve ağlayarak bir erkeğe sarılan kadın, aile, acı, korku
Nesne	Kan	İnsanların vücudunun çoğu yerine bulaşmış kan, vahşet, katliam, kaos, terörün kanlı yüzü, hesaplaşma
Haber yazıları	Türkiye'ye tuzak Murat Karayılan'ın tehdidi	

Sabah gazetesi ise saldırıyı 'Türkiye'ye Tuzak' başlığıyla vermekte ve birbirine sarılan ve vücutları kana bulanmış iki kişiyi gösteren fotoğrafla göstermiştir. Fotoğrafta birbirine sarılan iki kişi üzerinden bir aile vurgusu yapan gazete Türkiye'nin de bir aile olduğunu ve saldırının da 'tuzak' kelimesi üzerinden Türkiye'nin gelişimini durdurmaya yönelik bir hamle olduğunu göstermeye çalışmıştır. Ayrıca kanın görselde yer alması da saldırının boyutunu nitilemekte ve dökülen bu kanın hesabının sorulacağı ifade edilmeye çalışılmaktadır. Ayrıca yazının içeriğinde de Murat Karayılan'ın tehdidine yer verilerek saldırının PKK tarafından yapıldığı iddiası ortaya atılmaktadır.

Görsel 6: 13.10.2015-Sabah⁶

⁶ <https://www.gazeteoku.com/gazeteler/2015-10-13/sabah-gazetesi-manseti>

Tablo 6: Görsel 6'in Gösterge Analizi

Gösterge	Gösteren	Gösterilen
Nesne	Cenaze	Üzerine karanfil bırakılan ve kalabalık bir grubun başında olduğu cenaze töreni, anma
İnsan	Vatandaş	Hesap soran ve suçlayan bir şekilde eli havada olan bir genç, cenaze yakını, tepki, öfke, üzüntü, acı
İnsan	HDP parti lideri	Gencin arkasında görüntülenen, onunla konuşmaya çalışan ama dinlenilmeyen Selahattin Demirtaş
İnsan	Vatandaş	Cenaze törenine katılan kalabalık bir grup, üzüntü, tepki, acı, korku, çaresizlik, merak
Haber yazıları	Demirtaş'a tepki Benim babam onlar yüzünden öldü Bir isme çok yaklaştı	

Görsel 6'da saldırıda hayatını kaybedenlerden birinin cenaze töreninde çekilmiş fotoğrafta cenaze yakınlarından biri olduğu düşünülen bir gencin merkezde olduğu görselde bir tepki ve öfke gösterilmeye çalışılmıştır. Bu tepkinin ve öfkenin hedefi ise bir daire içerisindeki fotoğrafta Selahattin Demirtaş'ın gence bir şey anlatmaya çalışırken gencin onu dinlememeye çalıştığı görsel ve 'Demirtaş'a Büyük Tepki' yazısı üzerinden HDP Başkanı olarak gösterilmektedir. Ayrıca bu durum "Benim babam onlar yüzünden öldü" ibaresi ile görüş desteklenmeye çalışılmıştır. Cenaze törenine katılan kalabalığın görselin içerisinde yer bulmasıyla da saldırıya karşı halkın tepkisine vurgulanmakta ve cenazenin üzerindeki karanfillerle de acının paylaşılması ve aile vurgusu yapılmaktadır.

Görsel 7: 15.10.2015-Sabah⁷

⁷ <https://www.gazeteoku.com/gazeteler/2015-10-15/sabah-gazetesi-manseti>

Tablo 7: Görsel 7'nin Gösterge Analizi

<u>Gösterge</u>	<u>Gösteren</u>	<u>Gösterilen</u>
İnsan	Cumhurbaşkanı (Türkiye)	Devlet otoritesi, taziye, terörle mücadelede kararlılık ve işbirliği
İnsan	Cumhurbaşkanı (Finlandiya)	Terörle mücadelede uluslararası işbirliği, terörizmin küresel boyutu, taziye
İnsan	Cumhurbaşkanlarının eşleri	Devlet ve milletin bütünlüğü, aile vurgusu, acının paylaşılması, terörle mücadelenin sosyolojik boyutu
İnsan	Askerler	Terörle mücadelede askeri yöntemlerin kullanılmasının devamı, yas devam ederken terörle mücadelenin devam ettiği vurgusu
Nesne	Çiçek	Taziye, acının paylaşılması
Haber yazıları	DAEŞ ve PKK'nın şer ittifakı DAEŞ ve PKK'nın hiçbir farkı yok ABD ve Rusya'ya PYD protestosu	

Finlandiya Cumhurbaşkanı'nın Türkiye ziyareti esnasında çekilen fotoğrafta her iki cumhurbaşkanının saldırı sonrası taziye amaçlı ziyaretine yer verilmiş olan bu görselde, terörle mücadelede uluslararası işbirliğinin gerekliliğine vurgu yapılmaktadır. Ayrıca diğer devletlere yönelik de saldırılarda bulunan IŞİD'in PKK terör örgütünden farksız olduğu ve terör gruplarına ikircikli yaklaşmak yerine uluslararası boyutlarda terörizmle mücadelenin somut bir sonuç üretebileceği mesajı verilmektedir. Görselin yanındaki diğer haberlerde de Amerika Birleşik Devletleri (ABD) ve Rusya'nın PYD'ye (*Partiya Yekitiya Demokrat*) destek verdikleri iddiası da terörle mücadelede uluslararası iş birliğinin önünde engel olduğunu ve bu devletlerin teröre doğrudan ve dolaylı olarak destek verdikleri konusunda eleştirilmektedir. Görselde cumhurbaşkanlarının yanında eşlerinin de bulunması Türkiye'nin bir aile olduğu, saldırının belli bir grubu hedef almak yerine toplumun tümünü hedef aldığı ve terörle mücadelenin sosyolojik boyutu vurgulanmaya çalışılmaktadır. Ayrıca askerlerin de görselde bulunmasıyla da terörle mücadelenin askeri boyutunun devam ettiği gösterilmek istenmiştir.

Görsel 8: 18.10.2015-Sabah⁸

Tablo 8: Görsel 8'nin Gösterge Analizi

Gösterge	Gösteren	Gösterilen
İnsan	Cumhurbaşkanı	Devlet iradesi ve otoritesi
Nesne	Mikrofon	Konuşma, açılış
Nesne	Eller	Dört parmakla gösterilen ve hükümet tarafından sıklıkla kullanılan Rabia sembolü
Nesne	Deniz	Güç, refah, huzur, jeostrateji
Nesne	Boru	Jeostrateji, hat, bağlantı, işbirliği, yumuşak güç
Haber yazısı	Bugün can suyu yarın barış suyu	

Cumhurbaşkanı Erdoğan tarafından açılışı yapılan KKTC Su Temin Projesi'ne ait bir fotoğrafı kullanan gazete Türkiye'ye yönelik gerçekleşen terör saldırılarının amacına ulaşamadığını ve Türkiye'nin gelişimini hedef alan tuzakların başarısız olduğunu göstermeye ve bu durumu Cumhurbaşkanı'nın görselini kullanarak devlet otoritesine ve kararlılığına vurgu yaparak belirtmeye çalışmıştır. Görsel 8'de Doğu Akdeniz ve boru hatlarıyla da Türkiye'nin jeostratejik önemi vurgulanmıştır. Ayrıca 'Barış Suyu' ibaresiyle de talep geldiği takdirde GKRY'nin de projeye dâhil edilebileceği ifade edilmiş ve bu kapsamda Türkiye'nin uluslararası alanda her türlü işbirliğine açık olduğu belirtilmeye çalışılmıştır. Ek olarak Erdoğan tarafından sıklıkla kullanılan 'Rabia işareti' de görselde yer bulmuş olması sebebiyle 'tek devlet, tek vatan, tek bayrak, tek millet' söylemine vurgu yapılmakta ve bu tür terör

⁸ <https://www.gazeteoku.com/gazeteler/2015-10-18/sabah-gazetesi-manseti>

saldırıların devlet bütünlüğünü bozmayacağı mesajı verilmektedir.

B. 10 Aralık 2016 Beşiktaş Saldırısı

Görsel 9: 12.12.2016-BirGün⁹

Halkı korkuyla teslim alan ülkeyi uçuruma doğru iten bu şiddet iklimi son bulsun

Tablo 9: Görsel 9'nin Gösterge Analizi

Gösterge	Gösteren	Gösterilen
İnsan	Çocuk	Yere meraklı ve olanları anlama çabası içerisinde bakan küçük kız çocuğu, gelecek, belirsizlik, korku
Nesne	Oyuncak bebek	Kafası yere bakan ve yüzü gözükmeyen oyuncak bebek, gelecek, hayatın değeri, belirsizlik, kaos, korku, umut
Nesne	Mumlar	Taziye, hayatın değeri
Konum	Yerden açıyla çekilmiş fotoğraf	Olayların toplumsal boyutu
Haber yazısı	Halkı korkuyla teslim alan ülkeyi uçuruma iten bu şiddet iklimi son bulsun	

İstanbul'da yaşanan terör saldırısından sonra yapılan anma töreninden bir fotoğraf paylaşan gazete, yaşça küçük bir çocuğu ve elindeki oyuncak bebeği görselin merkezine oturtmuştur. Çocuk burada geleceği temsil ederken oyuncak bebeğin yüzünün yere bakmasıyla da bu geleceğin aslında bir belirsizlik ve umutsuzluk olduğu mesajını vermektedir. Mumlar aracılığıyla insan hayatına vurgu yapılırken haber başlığı aracılığıyla da iktidarın terör saldırıları üzerinden toplumu korkuyla yönettiği ve bunun ülkenin geleceği konusunda bir

⁹ <https://www.gazeteoku.com/gazeteler/2016-12-12/birgun-gazetesi-manseti>

uçuruma sebep olduğunu okuyuculara aktarmıştır. Ayrıca fotoğrafın yerden çekilmesiyle de yaşanan olayların toplumsal boyutuna değinilmektedir. Gazete, haberin detaylarında ise genel odak noktası ülkede yer alan korku iklimi üzerine olmuş ve saldırımı failleri ile terör boyutuna çok fazla eğilmemiştir.

Görsel 10: 12.12.2016-Sabah¹⁰

Tablo 10: Görsel 10'un Gösterge Analizi

Gösterge	Gösteren	Gösterilen
Nesne	Cenazeler	Üstü Türk bayraklarıyla örtülü cenazeler, şehitlik, din vurgusu
İnsan	Devlet yöneticileri	Terörle mücadelede devlet otoritesi ve kararlılığı, acının paylaşılması, terörle topyekûn mücadele, terörün siyaset üstü vurgusu, hesaplaşma, aile
İnsan	Vatandaş	Cenaze törenine gelen kalabalık topluluk, terörle mücadelede destek ile devlet ve milletin bütünlüğü
Haber yazıları	Teröristler daha ağır bedel ödeyecek 39 şehit, 154 yaralı	

Görsel 10'da İstanbul saldırısında şehit olan polislerin toplu cenaze töreninden çekilen fotoğrafta şehit cenazeleri, kalabalık bir grup insan ve devlet yöneticileriyle parti liderleri

¹⁰ <https://www.gazeteoku.com/gazeteler/2016-12-12/sabah-gazetesi-manseti>

görülmektedir. Tabutların üstünün Türk bayraklarıyla örtülü olması, '39 şehit' ibaresi ve devlet yöneticileriyle parti liderlerinin dua etmelerinin görselde yer bulmasıyla gazete şehitlik ve din vurgusu yapmaktadır ve bu terör saldırısının aynı zamanda ortak bir değer olan İslam'ı da hedef aldığı mesajı verilmektedir. Haber başlığı üzerinden de yapılan bu saldırının karşılık bulacağı belirtilmektedir. Katılımcılar arasında devlet yöneticilerinin bulunması terörle mücadelede kararlılığı gösterirken, iktidardan Abdullah Gül ve muhalefet partisinden Akif Hamzaçebi gibi isimlerin olması da terörle mücadelenin siyaset üstü olduğunu, gereken birlik ve bütünlüğün sağlandığını, kalabalık insan grubunun cenaze törenine gelmesi de terörle mücadelede halkın destek verdiği mesajını güçlendirmek için kullanılmıştır. Tüm bunlara ek olarak katılımcıların görselde bulunması Sabah gazetesinin sıklıkla üzerinde durduğu Türkiye'nin bir aile olduğu vurgusunu ön plana çıkarmaktadır.

Görsel 11: 15.12.2016-Sabah¹¹

Tablo 11: Görsel 11'in Gösterge Analizi

Gösterge	Gösteren	Gösterilen
İnsan	Cumhurbaşkanı	Devlet otoritesi, terörle mücadelede kararlılık
İnsan	Parti liderleri	Terörle mücadelenin siyaset üstü vurgusu, terörle mücadelede kararlılık, seferberlik, işbirliği
Nesne	Eller	Rabia işareti
Nesne	Kürsü ve mikrofon	Açıklama, hiyerarşi
Haber Yazıları	Teröre karşı milli seferberlik Liderlerden ortak duruş Erdoğan'dan vatandaşlara tarihi çağrı Anayasanın 104. maddesi	

¹¹ <https://www.gazeteoku.com/gazeteler/2016-12-15/sabah-gazetesi-manseti>

Görsel 11’de Cumhurbaşkanı’nın bir kürsüde konuşma yaptığı ve Adalet ve Kalkınma Partisi (AKP), Cumhuriyet Halk Partisi (CHP) ve Milliyetçi Hareket Partisi (MHP) liderlerinin beraber çekildiği fotoğrafın bulunduğu görselde devlet iradesi, terörle mücadelede kararlılık, terörle mücadelede partiler arası iş birliği ve terörle mücadelenin siyaset üstü olması vurgusu yapılmaktadır. Cumhurbaşkanı’nın kürsüde konuşma yapması terörle mücadelede hiyerarşik olarak en üst otorite olarak gösterilmesine ek olarak vatandaşlara seferberlik çağrısında bulunurken ‘Anayasanın 104. maddesi’ dayanak gösterilerek otoritenin hukuki dayanağına da değinilmiştir. Ayrıca vatandaşlara yönelik seferberlik çağrısı yaparak terörle mücadelenin toplumsal boyutu ön plana çıkarılmaya çalışılmıştır. Rabia işaretinin de tekrar görselde bulunması üzerinden tekrar Türkiye Cumhuriyeti’nin bütünlüğü işaret edilmekte ve gerçekleşen terör saldırılarının ülkenin tamamına yönelik olduğu mesajı verilmektedir. Bu sebeple terörün saldırıyı belli bir hedefe yönelik olduğu ve toplumsal ayrışmaların artabileceği ihtimalinin de önüne geçilmek istenmektedir. Rabia işaretine ek olarak üç parti liderinin de kırmızı kravat takmaları bayrak vurgusunu ön plana çıkarması üzerinden de toplumun ve devletin tek bir bütün olduğu mesajı da verilmeye çalışılmaktadır.

IV. Sonuç

Her iki gazete de yaşanan terör saldırılarında birbirinden farklı görseller üzerinden okuyucularına farklı mesajlar vermeye çalışmaktadır. Bu iki gazetenin de farklı mesajlar vermeye çalışmasındaki temel motivasyon kaynağı sahip oldukları ideolojilerle ilgilidir. Sosyalist sol görüşe sahip BirGün gazetesinin sahip olduğu ideolojinin mevcut siyasi iktidarın milliyetçi muhafazakâr ve sağ merkez ideolojilerine karşıt olmasından dolayı bu medya grubunun haber içeriklerinde ve kullandıkları görsellerde iktidarı sert bir şekilde eleştiren bir yapıya sahiptir. Diğer yandan Sabah gazetesinin ideolojisine ve hedef okuyucu kitlesine bakıldığında hükümete yakın bir tutum sergilediği hatta hükümetin söylemleri ve politikaları ile paralellik gösterdiğini söylemek mümkündür. Bu iki gazetenin de sahip oldukları ideolojilerden dolayı hükümetin söylemlerini ve politikalarına yönelik yaklaşımlarındaki farklılık kendisini terör saldırılarının haberleştirilmesinde de göstermiştir.

Öncelikle BirGün gazetesine bakıldığı zaman 10 Ekim 2015 tarihinde IŞİD tarafından gerçekleştirilen Ankara Gar saldırısının haberleştirilmesinde hükümete yönelik ciddi eleştirilerde bulunmuş ve gerçekleşen bu saldırının arkasında iktidarın olduğu iddiasında bulunmuştur. Kaldı ki bu iddia Görsel 1 ve Görsel 4’te net bir şekilde ifade edilmekte, 2 numaralı görselde AKP-IŞİD işbirliğine vurgu yapılmaktadır. Ayrıca BirGün gazetesinin kullandığı görseller ülke genelinde var olan havanın kaos, uçurum, belirsizlik, anarşi ortamını

çağrıştırmakta; vatandaşların her geçen gün umutsuzluğa kapıldığı resmedilmekte ve toplumsal bir korku kültürünün oluştuğu mesajı verilmektedir. Fakat gazete ideolojisi gereği her zaman sınıf ayrımcılığına karşı toplumsal bir hareketin olabilme ihtimalini ve bu korku ikliminin sonlandırılabilmesine vurgu yapmaktadır ve bunu Görsel 1, Görsel 3 ve Görsel 4’te görmek mümkündür. Ayrıca bu terör saldırısının hedefi doğrudan iktidara muhalif olan gruplar olduğu vurgusu sıkça yapılmaktadır.

BirGün gazetesi IŞİD tarafından gerçekleştirilen saldırı üzerinden iktidarı sürekli eleştirmesine rağmen aynı eleştiri dozu PKK tarafından gerçekleştirilen 10 Aralık 2016 İstanbul saldırısında görülmemektedir. Gar saldırısından 20 Ekim 2015 tarihine kadar olan gazete sayılarında IŞİD ile ilgili haberler ilk sayfadan büyük puntolar ve görseller kullanılarak verilirken; İstanbul saldırısından sonra Kayseri saldırısına (17 Aralık 2016) kadar olan süreçteki sayılarında ise saldırıyla ilgili haberler sadece bir kez (12 Aralık 2016 tarihli yayın) ilk sayfadan büyük puntolar ve dikkat çekici görsellerle verilmiştir.

Diğer taraftan Sabah gazetesine bakıldığında ise Ankara Gar saldırısı sonrası saldırının faili olarak PKK ve siyasi sorumlu olarak ise HDP gösterilmeye çalışılmaktadır. Gerçekleşen terör saldırılarını tuzak olarak niteleyen Sabah gazetesi bunu ABD, Rusya ve Batılı devletlerin Türkiye’nin gelişmesini ve büyümesini durdurmaya yönelik hamleler olarak tanımlamakta ve bu yönde görseller kullanmaktadır. Sabah, dış devletlerin desteğiyle gerçekleşen bu terör saldırılarına karşın, Görsel 7 ve Görsel 8’de gösterildiği gibi, Türkiye Cumhuriyeti’nin diğer devletlerle olan işbirliği ve bu yöndeki taleplerini birer karşı hamle olarak göstermekte ve hükümetin politikalarının medyadaki altyapısını oluşturma eğilimindedir. Ayrıca PKK ve IŞİD’in birbirinden farksız olduğu vurgusu da yapılmaktadır. Görsellerde sıklıkla aile vurgusunun kullanılması aracılığıyla Türkiye’nin bir aile olduğu ve gerçekleşen terör saldırısının belli bir grubu hedef almak yerine toplumun tamamını hedef aldığı mesajı da verilmektedir. Sabah gazetesindeki aile vurgusunu İstanbul saldırısından sonra daha fazla görselleştirilmeye çalışılmaktadır. Gerek Cumhurbaşkanı’nın kullandığı Rabia işareti üzerinden ‘tek devlet, tek vatan, tek bayrak, tek millet’ söylemi, gerek seferberlik çağrısı, gerekse parti liderlerinin aynı fotoğrafta bulunduğu görsellerin kullanılması terör saldırılarının hedefine ulaşamadığı mesajını vermekte ayrıca 8 numaralı görselde olduğu gibi Türkiye’nin gelişmeye ve büyümeye devam etmekte olduğu gösterilmektedir. Yine aynı görselde Türkiye’nin sahip olduğu jeostratejik önemine değinilerek güçlü bir devlet olduğu gösterilmeye çalışılmaktadır. Bu gücün yanında etkin bir TSK’nın varlığı (Görsel 7), diğer siyasi partilerin ve vatandaşların da dâhil olduğu terörle mücadelede kararlılık göz önünde bulundurulduğunda bu tür terör saldırılarının etkisiz kalacağını ifade etmekte ve BirGün’ün aksine gelecek

konusunda daha iyimser bir tablo çizmektedir.

Kaynakça

- Akerson, F. E. (2016). *Göstergebilimine Giriş*. İstanbul: Bilge Kültür Sanat.
- Avşar, Z. (2017). İnternet Çağında Medya, Terör ve Güvenlik. *TRT Akademik*, 2(3), 116-132.
- Barthes, R. (1979). *Göstergebilim İlkeleri*. (B. Vardar, & M. Rifat, Çev.) Ankara: Kültür Bakanlığı.
- Başbuğ, İ. (2011). *Terör Örgütlerinin Sonu*. İstanbul: Remzi Kitabevi.
- Bilir, H. (2009). *Terör, Medya ve Devlet*. İstanbul: IQ Yayınları.
- Bülbül, R. (2000). *Haberin Anatomisi ve Temel Yaklaşımlar*. Ankara: Nobel Yayıncılık.
- Dabashi, Hamid. *Post-Orientalism: Knowledge and Power in Time of Terror*,. New Jersey: Transaction Publishers. , 2009.
- Devran, Yusuf. «Medya ve Terör Sorunsalı.» *Gümüşhane Üniversitesi İletişim Fakültesi Elektronik Dergisi* 3, no. 2 (2015): 84-95.
- Ekinci, Necdet. «Medya Bataklığında Büyüyen Bir Sorun: Terörizm.» *Karadeniz Sosyal Bilimler Dergisi* 8, no. 15 (2016): 217-236.
- Fiske, J. (2014). *İletişim Çalışmalarına Giriş*. (S. İrvan, Çev.) Ankara: Pharmakon Kitap.
- Girgin, Ü. H. (2017). Türkiye'deki Canlı Bomba Saldırılarını Ulusal Gazeteler Üzerinden Okumak. *Akademik Sosyal Araştırmalar Dergisi*, 5(50), 471-516.
- Gökçe, O., & Demiray, U. (2006). *Terörün Görüntüleri, Görüntülerin Terörü*. İstanbul: Çizgi Kitabevi.
- GTD. (2015, 10 10). *Global Terrorism Database*. Ağustos 8, 2023 tarihinde <https://www.start.umd.edu/gtd/search/IncidentSummary.aspx?gtdid=201510100002> adresinden alındı
- GTD. (2016, 12 10). Ağustos 7, 2023 tarihinde Global Terrorism Database: <https://www.start.umd.edu/gtd/search/IncidentSummary.aspx?gtdid=201612100001> adresinden alındı
- Hoffman, B. (2006). *Inside Terrorism*. New York: Columbia University Press.
- Kazan, H. (2016). Terör-Medya İlişkisi ve Medyada Terör Haberciliği. *Atatürk Stratejik Araştırmalar Enstitüsü Güvenlik Stratejileri Dergisi*, 24(1).
- Korkmaz, G. (1999). Terör Olaylarının Medyaya Yansıması. *Doğu Anadolu'da Güvenlik ve Huzur Sempozyumu*. Elazığ: Fırat Üniversitesi.

- Nacos, B. L. (2006). *Mass-Mediated Terrorism. The Central Role of the Media in Terrorism and Counter-terrorism*. Lanham: Rowman and Littlefield Publishers.
- Pierce, C. S. (2004). *Mantık Üzerine Yazılar*. (H. Yıldız, Çev.) Ankara: Öteki Yayınları.
- Rifat, M. (2009). *Göstergenin ABC'si*. İstanbul: Say Yayınları.
- Saussure, F. D. (1998). *Genel Dilbilim Dersleri*. (B. Vardar, Çev.) İstanbul: Multilingual Yayınları.
- Sezgin, S. (2004). Haber ve Terör. O. Gökçe, & U. Demiray içinde, *Terörün Görüntüleri Görüntülerin Terörü* (s. 11-20). Konya: Çizgi Yayınevi.
- Şeker, M. (2009). *Terör ve Haber Söylemi*. İstanbul: Literatürk Yayınları.
- Tümay, K. (2012). Türkiye'de Terör Olaylarının Medyaya Yansımaları: Yazılı Basında 19 Ekim 2011 Çukurca Saldırısı Örneği. *Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi*. İstanbul: Marmara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Gazetecilik Anabilim Dalı.
- Wilkinson, P. (1997). The Media and Terrorism: A Reassessment, *Terrorism and Political Violence*. 9(2), 51-64.

<https://www.gzt.com/gazeteler/birgun-gazetesi-11-10-2015>

<https://www.gzt.com/gazeteler/birgun-gazetesi-13-10-2015>

<https://www.gzt.com/gazeteler/birgun-gazetesi-17-10-2015>

<https://www.gzt.com/gazeteler/birgun-gazetesi-18-10-2015>

<https://www.gazeteoku.com/gazeteler/2015-10-11/sabah-gazetesi-manseti>

<https://www.gazeteoku.com/gazeteler/2015-10-13/sabah-gazetesi-manseti>

<https://www.gazeteoku.com/gazeteler/2015-10-15/sabah-gazetesi-manseti>

<https://www.gazeteoku.com/gazeteler/2015-10-18/sabah-gazetesi-manseti>

<https://www.gazeteoku.com/gazeteler/2016-12-12/birgun-gazetesi-manseti>

<https://www.gazeteoku.com/gazeteler/2016-12-12/sabah-gazetesi-manseti>

<https://www.gazeteoku.com/gazeteler/2016-12-15/sabah-gazetesi-manseti>

**JOURNAL OF INTERNATIONAL RELATIONS
AND POLITICAL SCIENCE STUDIES**

ULUSLARARASI İLİSKİLER VE SİYASET BİLİMİ ÇALIŞMALARI DERGİSİ

e-ISSN: 2792-0984

**AFAD'IN KAMU DİPLOMASİSİ UYGULAMALARININ ULUSAL GÜVENLİĞE
KATKISI VE İÇ KAMU FAALİYETLERİNİN DEĞERLENDİRİLMESİ**

Nergiz TOKAY

E-mail: nergiz-tokay@hotmail.com ORCID: [0000-0002-2911-0591](https://orcid.org/0000-0002-2911-0591)

Submitted: 14 August 2023 & Accepted: 13 November 2023

Citation: Tokay, N. (2023). AFAD'ın Kamu Diplomasisi Uygulamalarının Ulusal Güvenliğe Katkısı ve İç Kamu Faaliyetlerinin Değerlendirilmesi. *Journal of International Relations and Political Science Studies*, (9), 42-63.

Uluslararası İlişkiler Çalışmaları Derneği | International Relations Studies Association
Journal of International Relations and Political Science Studies - JIRPSS

E-mail: dergi@tuicakademi.org

**AFAD'IN KAMU DİPLOMASİSİ UYGULAMALARININ ULUSAL GÜVENLİĞE
KATKISI VE İÇ KAMU FAALİYETLERİNİN DEĞERLENDİRİLMESİ**

Nergiz TOKAY

E-mail: nergiz-tokay@hotmail.com ORCID: [0000-0002-2911-0591](https://orcid.org/0000-0002-2911-0591)

Submitted: 14 August 2023 & Accepted: 13 November 2023

Özet

Hem iç hem dış siyasetle stratejik uygulama alanı bulan kamu diplomasisi, geleneksel diplomasiden sonra ortaya çıkmıştır. Sert güç, yumuşak güç, kamuoyu gibi kavramlar güç temelli gelişen diplomasi terimleridir. Bu çalışmada bir kamu diplomasisi etkinliği gerçekleştiren doğal afetlerle mücadele kurumu olan AFAD, ulusal ve uluslararası ilişkiler bağlamında iç ve dış kamuya yönelik afet ve kriz yönetimindeki uygulamalarıyla devletin kamu diplomasisi yürüten kurumu olması bakımından tanıtılacak ve ulusal güvenliğe olan katkısı bakımından faaliyetlerdeki başarısı karşılaştırılacaktır. AFAD kamu diplomasisiyle entegre incelendiği sınırlı sayıdaki çalışmaya genellikle insanî yardımlara katkısı ve kurumsal alt yapısı bakımından konu edilmiş, teşkilatlanmasıyla entegre bir çalışma yapılmamış, diplomasi alanındaki katkısı alana ve performansa yönelik karşılaştırılmamıştır. Çalışmada bu eksikliğin uluslararası ilişkiler bağlamında gerçekleşen insani yardımlar ile 2023 Kahramanmaraş Depremi'ndeki afet yönetimi temelinde karşılaştırma yapılarak kapatılması amaçlanmaktadır. Hipotez, AFAD'ın dış kamu diplomasisinde daha başarılı olduğu yönündedir. Nitel bir araştırma olan bu çalışmada kısmî ölçüde nicel verilerden yararlanılmıştır. Çalışmanın sonucu amaçla uyum göstermektedir.

Anahtar Kelimeler: AFAD, Kamu Diplomasisi, 2023 Depremleri, İnsanî Yardım, Güvenlik

THE CONTRIBUTION OF AFAD'S PUBLIC DIPLOMACY PRACTICES TO NATIONAL SECURITY AND EVALUATION OF DOMESTIC PUBLIC ACTIVITIES

Abstract

Public diplomacy, which finds a strategic application area with both domestic and foreign politics, emerged after traditional diplomacy. Concepts such as hard power, soft power and public opinion are diplomacy terms that develop based on power. In this study, AFAD, which is an institution combating natural disasters that carries out public diplomacy activities, will be introduced as an institution of the state that carries out public diplomacy, with its practices in disaster and crisis management for the internal and external public in the context of national and international relations, and its success in activities will be compared in terms of its contribution to national security. AFAD has been the subject of a limited number of studies in which it is integrated with public diplomacy, generally in terms of its contribution to humanitarian aid and its institutional infrastructure, no integrated study has been made with its organization, and its contribution in the field of diplomacy has not been compared in terms of field and performance. In the study, it is aimed to close this deficiency by comparing humanitarian aids in the context of international relations and disaster management in the 2023 Kahramanmaraş Earthquake. The hypothesis is that AFAD is more successful in foreign public diplomacy. In this study, which is a qualitative research, partial quantitative data were used. The result of the study is consistent with the purpose.

Key words: AFAD, Humanitarian Aid, Public Diplomacy, Security, 2023 Earthquakes

Giriş

Diplomasi sözcüğü kavramsal nitelikte ilk kez Bernard de Rusler tarafından 1436'da kaleme alınan Büyükelçiler Hakkında Kısa Bilimsel İnceleme adlı yapıtta kullanılmıştır. Bu bağlamda Bizans'ta elçilerin eğitilmesine ayrıca önem verildiğinden devlet görevlisi olarak dış işlerine ait işlerin yürütülmesi için bir ofis kurulması, diplomasi adına yaşanan ilk uygulamalardan olduğu yönünde değerli görülmüştür (Tuncer, 1984, s. 54). Venedik'te başlayan bu uygulamalara ek olarak bir ahitnameyle 1454 yılında Osmanlı İmparatorluğu'nda yerleşik diplomasi temsilcisi olan "balyos"u bulundurmak için gerekli düzenlemelerin yapılması görülmektedir. Venedik'in uygulamasını takip eden ülkeler sırasıyla Polonya, Rusya, Avusturya, Fransa ve İngiltere'dir (Girgin, 1992, s. 62-63; İskit, 2007, s. 147-148).

Diplomasinin temel amacı geleneksel güvenlik anlayışının neden olduğu savaşa dayalı etkileri sonlandırmak ve uluslararası ilişkilerde sorunların çözümü aşamasında barışçıl yöntemlerin tercih edilmesini teşvik etmektir. Realizm ve neorealizm anarşik sisteme, nükleer silahlanmaya, güç ve silahlanma yarışına, korkuya ve güvensizliğe dayalı bir yapıya inandığından savaşlara neden olmuştur. Kant'ın Kalıcı Barış adlı eserinden itibaren devletler arası karşılıklı bağımlılığın serbest ticaretle iş birliğini artıracığı düşüncesi liberal ve neoliballerce güvenliğin teminatı olarak görülmüştür. Güvenlik bu bağlamda realistlerin savunduğu devlet güvenliği kapsamından çıkmış ve Soğuk Savaş sonrasında bireyin merkeze alındığı bir alana dönüşmüştür. Güvenliğin aktörlerine STK'ler, özel kurum ve kuruluşlar eklenmiş, diplomasi bu dönüşüm sürecinde tüm özneleriyle sorunların savaşız çözümünü önceleyen uluslararası ilişkiler alanına ait bir olgu olmuştur. Bu şekilde devletin ve siyasilerin amaçlarına dönük olan geleneksel diplomasi ve kamunun ve bireylerin amaçlarını önceleyen gelenek dışı diplomasi olarak ayrılmış ve zamanla afet diplomasisi gibi yeni gelenek dışı diplomasi türleri doğmuştur.

Uluslararası ilişkilerin bir alt disiplini olan diplomasi temelde devletlerin çıkarlarını barışçıl bir biçimde resmi yollarla koruyan (Bull, 1932) devletle ilgili bir terim olarak ortaya çıkmıştır. Sanayileşmeden sonra liberal ve neoliberal ekonomik politikaların uygulanmış olduğu 19. yüzyıldan itibaren diplomasi, karşılıklı bağımlılıkların yarattığı ve öznelerin resmi sınırlar dışından da olduğu kamuya ait bir alanda gerçekleşmiştir. Bu, resmi diplomasinin yetersiz kaldığı kültürel, sosyal alanlara ulaşabilmede daha başarılı olunmasını sağlayan doğal bir tepki ve determinist gelişimin sonucudur. Gönüllülük ilkesiyle katılımı benimseyen ve rızaya dayalı anlayış geliştirmeyi hedefleyen STK'lerin doğmasını ve gelişip yayılmasını sağlayan bir iletişim ağıdır. Bu iletişim ağında ortaya çıkan kamu diplomasisi, devletin kendi halkına ve diğer halklara karşı yürüttüğü bir politika olabildiği gibi devletin ulaşamadığı

alanlarda etkili olan küresel şirketler, STK'ler, dernekler, lobiler, sendikalar, meslek birlikleri, sanatçılar tarafından da yürütülebilir.

Hegemonik devletler hegemonyalarını kültürel diplomasi yoluyla sağlamayı tercih etmektedirler. Kültürel eğitim çalışmaları, burslar, televizyon dizileri; turizm sektörünün çalışmaları, gıda sektöründeki Mc Donald's, Coca Cola, Burger King (Akçadağ, 2012, s. 2) kamu diplomasisinin kültürel yönünü temsil eder. Ancak 11 Eylül olayları sonrasında yapılan araştırmalara göre ABD, kamu diplomasisi programları ve faaliyetlerini dünyanın pek çok ülkesinde var olan ABD düşmanlığını en aza indirmek için kullanmış (GAO-06-535, 2006) ancak istediği sonuca ulaşamamıştır. Bu kültürel kamu diplomasisinde televizyon kanalları önemli bir araç olarak kullanılır. TRT kanalları Türkiye'nin, CNN ABD'nin, BBC İngiltere'nin, Russia Today Rusya'nın ve DW Almanya'nın programlarını kitleleri etkilemek, yönlendirmek, istenilen hedef davranışı gerçekleştirmesi için denetimli ilerlettiği kanallardır (Ekşi ve Erol, 2018, s. 39).

Kamu diplomasisi kavramı ilk olarak Edmund Gullion tarafından 1965 yılında “*bilgi ve fikirlerin uluslararası akışı*” tanımı yapılarak kullanılmıştır. Ona göre kamu diplomasisi, “dış politikaların düzenlenmesi ve yürütülmesi üzerindeki kamu tutumlarının nasıl oluştuğunu ele almaktadır” (Sancar, 2012, s. 79) ve kapladığı alanın geleneksel diplomasi dışında kalmasıyla özel kurum ve kuruluşların etkin rol oynadığı, halkların birbiriyle etkileşimini gerektirdiği için kamusal alanda değerlendirilmelidir (Murrow, 1958). Bu konuda Joseph Nye, kamu diplomasisini sonuçları bakımından ele alarak tanımlamış ve ülkenin anarşik sistem anlayışının dışına çıkarak kullandığı yumuşak güçle elde ettiği başarıya atıf yapmıştır. Bir ülkenin dünya siyasetinde aktif rol oynayarak kendi kültürüne, refah seviyesine, ekonomik gücüne ve başka siyasi, sosyal, kültürel, sanatsal, bilimsel ve ekonomik özelliklerine hayran olan, onu örnek alan halklar yaratabilmesi için izlemesi gereken yöntemler (Nye, 2005, s. 14) biçiminde daha geniş kapsamlı tanımlamıştır. Leonard Mark, Foreign Policy Center'de kamu diplomasisinin hedefini bir ülkenin diğer ülkelerin gereksinimlerini, kültürel yapısını, sosyal yaşamını anlamlandırdıktan sonra onların bakış açısına ortak olması, aradaki yanlış algıları engellemesi, ortak paydaşlıklar kurması olarak spesifik çerçevede değerlendirmiş ve onu “*bir ülkenin imajının ve bilinirliğinin, bireysel etkileşim için uygun ortam yaratabilecek bir güç olduğu varsayımına*” dayandırmıştır (Mark, 2002, s. 8-9). Bu bakımdan ikna ve rızanın kapsamındaki propagandayla ilişkilidir. Devlet kendi halkına dönük gerçekleştirdiği propaganda faaliyetleriyle taraftar kazanır. AFAD, doğal afet ve kriz yönetimi yapılanmasını ideal devlet algısı yaratmaya dönük hazırlamıştır. Bu anlamda kamu diplomasisinin halkla ilişkiler disipliniyle de ilgisi bulunmaktadır.

Konuyla ilgili literatür taraması yapıldığında Salih Tosun'un "Bir Sosyal Politika Aracı Olarak AFAD" adlı makalesinde AFAD'ın ilk on yılda uyguladığı sosyal politika yardımları anlatılmıştır. Bu kapsamı oluşturmak için Van depremi ve Suriye göçüne ait veriler AFAD veri tabanından alınmıştır. Serdar Tüney ve Ayhan Gücüyener'in "Kritik Altyapı Güvenliği, Teknolojik Afetler ve Türkiye'nin 2023 Stratejisi" adlı makalelerinde bir ülkede alt yapının güvenliğini sağlamanın o ülkenin ticarî, insanî, ekonomik, siyasî yaşamını doğrudan etkilediği için ve ulaşım, haberleşme, su, finans ve enerji ağı bakımından önemli olduğu ve bu bakımdan doğal afetlerin, savaşların, terör ve sabotajların hayatiyet kazandığını vurgulanmıştır. Eyyüp Yıldız ile Murat Can Duruel'in "Afet ve Acil Durum Yönetimi Başkanlığı (AFAD) Stratejik Planlarının Değerlendirilmesi" adlı makalelerinde belirlenen iki dönem için stratejik afet planları değerlendirilmiş, konu stratejik açıdan ele alınmıştır.

Bu çalışmanın iki ana bileşeni, kamu diplomasisi kavramı ile AFAD koordinasyonu temelli değerlendirilen Suriye göçüdür. Bu çalışmada doğal afetlerle mücadele kurumu olan AFAD, kamu diplomasisinin halklara ulaşmada kullandığı yollardan biri olan insani yardımlar da göz önünde bulundurularak yapısal ve işlevsel açıdan tanıtılacaktır. Çalışmanın odak sorusu "AFAD, kamu diplomasisine nasıl, ne tür katkılarda bulunuyor? Türkiye'deki afet krizi yönetiminde dış halklara dönük uygulamalarda olduğu gibi başarılı mı?" olarak belirlenmiştir. Çalışmanın amacı kamu diplomasisi ile AFAD yönetimi arasındaki ilişkiyi ulusal ve uluslararası diplomasiye katkıları yönüyle açıklayıp karşılaştırarak eksikliklerin giderilmesi yönünde öneride bulunmaktır. Çalışmanın bu bağlamdaki hipotezi, AFAD'ın doğal felaketlerin özellikle de depremlerin yaşandığı ülkemizde 1999 Marmara Depremi'nin yarattığı yıkımdan sonra gereklilikten kurulduğu ancak faaliyetlerinin yurt dışındaki halklara da yönelmesiyle kurumsal olarak politik anlam kazandığından kamu diplomasisi alanında değerlendirilmesi gerektiği ve bu alana katkısının ulusal düzeydeki müdahalelerden daha başarılı olması 2023 Kahramanmaraş Depremi odağında anlatılmıştır. Nitel araştırma olan bu çalışmada, kısmen nicel verilerden de yararlanılmıştır.

I. Kamu Diplomasisi

"Bu bilgi çağında, kitle iletişimi ve mikroçip çağında, telekomünikasyon uyduları ve yeraltındaki fiber optik kablolar ile bu yeni çağda tek başına geleneksel diplomasi yeterli değildir. Birleşik Devletler, toplayabildiğimiz tüm beceri ve kaynaklar ile kamu diplomasisine eğilerek, sadece yabancı hükümetlere değil, onların halklarına da hitap edebilmelidir. İnaniyorum ki ülkemizin kamu diplomasisi büyük bir güç; dünya tarihine şekil verebilecek olan, elimizdeki en büyük bir güçtür (Reagan, 1987)".

Reagan'ın bu deklarasyonu ABD'nin diplomasi anlayışındaki değişimi gösterir. Bu yeni anlayış “soft power” (yumuşak ve ince güç) güç algısının gelişimiyle birlikte bu algının yeniden yorumlanmasını sağlamış ve yeni bir sıfatla kavram ortaya çıkmıştır. Reagan diplomasideki gücünü radyo ve televizyonu etkili bir biçimde kullanmasıyla sağladı ve bunlar Trump Dönemi'nde de Çin-Rusya ilişkilerinde etkili bir mücadele yöntemi oldu (Seib, 2017). ABD, kültürel emperyalizmi sağlamada kitle iletişim araçlarını kullanmaya 21. yüzyılda da ayrıca bir önem atfetmiş, diplomasi gereçlerini internet ve ulaşımın sağladığı olanaklarla bilimsel ve teknolojik gelişmelerin kolaylıklarından yararlanarak belirlenen hedefler doğrultusunda çeşitlendirmiştir. Bu sayede dönemseller farklılıklar gösterse de ABD'nin yürüttüğü kamu diplomasisi Soğuk Savaş Dönemi'nin galibi olmasını, tek kutuplu dünyanın merkezinde yer almasını, ülkelerin ekonomik, siyasî, sosyal ve kültürel yaşamında hegemonik bir güç olmasını sağlamıştır. Bu nedenle medya, ABD'nin politik hedeflerine ulaşmasını sağlayan güdüleyici ve destekleyici bir yöntemdir (Djerenjian, 2003, s. 13; aktaran Günek, 2018, s. 54-72). ABD kamu diplomasisini akademik çalışmaların merkezine almış ve güvenlik amacıyla kültürel unsurlardan, enformasyon ve reklamlardan yararlanmıştır. Akademik çalışmalar tarafını eleştiren ve tutarsızlıklara sahip olduğu için yeterli görmeyen anlayıştaki bir grup ise kamu diplomasisini stratejik özne olarak ulusal ve uluslararası güvenlik anlayışının merkezinde konumlandırmıştır (Lord ve Dale, 2007; aktaran Günek, 2018, s. 54-72).

Küreselleşmenin etkisiyle yeni gerekliliklerden dolayı değişen algıların ortaya çıkardığı “küçük ve orta ölçekli kamu diplomasisi, sınırlı sert güç kaynaklarının ötesine geçen yollarla uluslararası arenayı etkilemek için kazanılmış bir fırsatı temsil ediyor.” (Batora,2005, s. 3; Tuch, 1990; Nye,1990). Bu fırsat bir iletişim etkinliğinin ürünüdür ve bu etkinlik devletlerin ulusal ideallerine ulaşabilmek için kurumları ve ulusun kültürel özelliklerini diğer uluslara ulaşma amacıyla planlanmak ve gerçekleştirmek için izlediği stratejidir (Tuch, 1990, s. 3). Devletlerin ulusal çıkarlarına taraf kazandırma çerçevesinde küresel tanınırlığı olan seçkinleri ve diğer ulusal halkları etkileme etkinliği, çabası (Manheim, 1990, s. 4), devlet-halk veya halklar arasında “ilişki kurmak, diğer ülkelerin, kültürlerin, halkların ihtiyaçlarını kavramak, görüşleri iletmek, ortak bir ülkünün peşinden gidilecek alanları tarif etmek” (Yağmurlu, 2019, s. 122-138) anlamına gelir. Geleneksel diplomasi yalnızca devletler arasındaki iletişimde işlev kazanmıştır ve bir sınırlılığın göstergesidir. Diplomasinin araçsallığı devletlerin diğer devletlerle, entegre devlet birlikleriyle, STK'lerle ilgili bir çerçeve çizmesinden ileri gelir. Amaç diğer halkların kültürel yapısı içinde çalışarak onların tutum ve davranışlarını anlamak; bu bilgi dağarcığı sayesinde yönetim amaçlı strateji geliştirmektir (Gregory, 2011, s. 353). Diğer ulusların ve halkların kültürel, sosyal, siyasal yaşamına ait bilgilerin güvenlik ve istihbarat

alanında yapılan çalışmalara kaynaklık etmesi, kamu diplomasının istihbaratla kurduğu kesişim kümesini oluşturur.

Diplomasi, yumuşak gücün sessizliğiyle savaşın sakin sularında derinden, taraf toplayarak ve “dost ülke” imajı yaratarak yapılmasıdır. Bu nedenle 21. yüzyılın küresel ilişkilerinde felakete maruz kalan devletlere gereksinim duyduğu yardımlar yapılır, bu talepler demeçlerde deklare edilir. Melissen kamu diplomasisinin devletler tarafından devletin çıkarları doğrultusunda kültürel yaşamı tanıma, halkların tutumlarını etkileyen kriterleri belirleme, davranışların nedenlerine inme ve değerleri övme amacıyla yapıldığı düşüncesini taşır (2013, s. 436). Böylece sert gücün yerini alan yumuşak gücün etkisi, barış ortamına yaptığı katkıyla yücelir.

Barış, devletlerden birinin diğerleri üzerindeki hegemonyasını kamu diplomasisini kullanarak yapması demektir. Gerçekte hegemonya ve yayılmacılık fikri, devletlerin strateji belirlemede temel aldıkları bir ideali temsil eder. Sadece savaşın yöntemi değişir. Bu bakımdan Joseph Nye da yumuşak gücü, odaktaki devletin kendi ulusal çıkarlarını korurken önderlik ettiği devletlerin de çıkarlarını göz ardı etmeden davranması ve karşılıklı hoşnutluk ilkesiyle temellendirdiği ilişkileri sürdürübilme potansiyeli (2005, s. 14) şeklinde çerçeveler. Gifford D. Malone, iyi bir kamu diplomasisi uygulamanın gereklilikleri üzerinde durmuş ve ülkelerin kendi toplumlarını ve politikalarını diğer ülkelerin toplumlarına tanıtmak için o halkların öncelikle dilini öğrenerek sonra kültürünü, psikolojisini, sosyal yaşamını tanıma gereği üzerinde strateji belirlemiştir (1988, s. 12).

Propagandayla doğrudan ilgili olan yumuşak güç kavramı karşı kitleye cazip bir öneride bulunma ya da gündemi değiştirme-belirleme; kurumları, politikayı, kültürel ve sosyal değerleri kullanarak kamu diplomasisini karşılıklı ve çok taraflı politikayla oluşturma olarak da tanımlanmaktadır. Askerî gücün çağrıştırdığı savaş, zorlama yoluyla caydırma, koruma şeklinde tehditler, baskıcı diplomasi yumuşak gücün tam zıttı bir yöntemle geleneksel diplomasi içinde realist ve neorealist güvenlik anlayışı kapsamında değerlendirilmelidir. Kamu diplomasisinin uygulanması aşamasında belirlenen bu stratejilerle ilgili aşağıdaki Tablo 1’de bir kısmı listelenen kavram terminolojisi ortaya çıkmıştır.

Tablo 1: Kamu Diplomasisiyle İlgili Stratejik Kavramlar

Kamuoyu	Güç	Sert Güç	Yumuşak Güç	Akıllı Güç	Keskin Güç
*Kamuoyuna diplomasi *Acil Eylem Planı	*Zorlayıcı yöntemlerle istenç dışı kabul ettirilmesi	*Askeri gücü kullanma *Havuç sopa diplomasisi *İkna ve Zorlama *Askerî Müdahale *Baskıcı Diplomasi *Ekonomik Yaptırımlar *Tek yönlü direktme *Otoriterlik *Abluka	*Propagandadan yararlanma *Kültür, siyaset, dış politika *Sanat, filmler, sergiler, akademik çalışmalar *Kaba güç ve zorlama dışındaki yöntemleri uygulama *İmaj geliştirme *Çok kulvarlı diplomasi	*Sert ve yumuşak gücün sentezi *Diyalog *Değerler	*Kandırma ve yanıltma Ad hoc diplomasi *Başka ülkelerde iç karışıklık çıkmasını sağlama *Gerilim *Çatışma

Zihinsel entegrasyon sonucu gelişen empati, kamu diplomasisinin iletişimsel yönünü temsil ederek rızayı inşa eder. Hans Tuch, halka ulaşmada en etkili araç olarak medyayı gördüğünden onun uluslararası ilişkilerdeki rolünü önemser. Gazete, dergi, televizyon ve radyo programı, internet, kamu spotları, sosyal medya, dijital dünya, insanî yardım vb. yollarla rıza gösteren kitle üzerinde yumuşak diplomasi zafer kazanmış olur. Nye küresel yaşamın bir parçası olan 21. yüzyıl insanını yumuşak gücü temsilen kitle iletişim kanallarını rızaya dayalı bir yaşam tarzı oluşturmak için kullanma potansiyeli bakımından etkili bulur (2002, s. 6).

Geleneksel diplomaside elçilikler uluslararası ilişkilerin temsilinde diplomatik ilişkileri yürütürler. Ancak küresel düzeyde devletler arasındaki sorunların tümü resmi kanallardan çözülmeye uygun değildir. Yumuşak güce ait olan bir kavram olarak çok kulvarlı diplomasi bu amaçla ortaya çıkmıştır. Savaş ve çatışmaların da her zaman geleneksel güvenlik anlayışıyla çözülmesi olanaksız görülür. Devlet dışı kurumlar, bireyler (sanatçılar, futbolcular), çatışma yönetimi, çözümü veya dönüşümü için görüşmelerde yer alabilir ve barış odaklı çalışabilir. Çok kulvarlı diplomasi'nin ilk örneği ABD Bilgi Ajansı'nın tam bir çözüme ulaştıramasa da 1991 yılında Hindistan ile Pakistan arasında diyalog kurması olayıdır (Naghiyeva, 2021, s. 34).

Gayri resmi diplomasi içindeki özneler STK'ler, eski devlet yetkilileri, akademisyenler, insani yardım kuruluşları özellikle devletle halk arasındaki sorunların ve iç çatışmaların çözümünde resmi diplomasiden önce, sonra ya da ona eşzamanlı yürütülen çalışmalarda sorumluluk üstlenir. Gayri resmi bir ortamda buluşulsa da resmi diplomasiyi toplumda güven inşa etme konusunda tamamlar (Ismani, 2021, s. 83).

Kamu diplomasisi siyasi ve insani tutumları gerçekleştirirken iletişim kanallarını kullanması nedeniyle hem siyasetin hem de halk ve ilişkilerin alanı içindedir (Zaharna, 2009, s. 86). Bu nedenle iletişimle arasında araçsallık ilgisi bulunmaktadır. İletişim literatüründe kullanılan terimlere dikkat edildiğinde kamu diplomasisi, kültürel diplomasi, yumuşak güç, siyasi iletişim, algı yönetimi, propaganda, kültürlerarası diyalog, kriz yönetimi, medya yönetimi, halkla ilişkiler, kamu ilişkileri, stratejik iletişim, küresel iletişim, psikolojik operasyonlar, bilgi operasyonları ve medya operasyonları gibi (Gouveia ve Plumridg, 2005, s. 8) ortak bir terminolojiye sahip oldukları görülür. Bu, iletişimle arasında kurduğu bağın başarılı bir kamu diplomasisini gerçekleştirmeye aracılık ettiğini gösterir.

A. Afet Diplomasisi

Afet diplomasisinin önemi, barışçıl yöntemlerle kitleleri taraftar yapabilme gücünden ileri gelir. Diplomasi içinde gerçekleşen her eylemin bir teorisi, amacı, uygulama sahası, uygulama stili ve uygulama sonucu vardır. Doğal afetler bu uygulama sahalarından biridir. Afet diplomasisi insani ilişkiler geliştirmenin kısa süreli de olsa devletlerarası resmi ilişkiler geliştirmenin önüne geçtiği bir saha olarak düşünülmelidir. Felaketlerin neden olduğu maddi ve manevi etkileri hafifletirken halklar arasında bir bağ kurulur. Bu bağ, devletlerarasındaki ilişkiler eski formal hâline döndüğünde bile etkisini tamamıyla yitirmez. Felaketin etkilerini azaltmaya çalışma, iç ve dış öznelerle birlikte hareket etme ve bunu barış görüşmeleri veya şiddetin tırmanmasına yönelik çalışmaların içinde ele alan bir anlayış içinde iş birliği kurarak yapma hareket tarzını gerektirir (Comfort, 2000).

Kamu diplomasisi incelemelerinde geleneksel sorulardan biri, afet diplomasi doğal hâllerinde yüzyıllara uzanan geleneksel düşmanlıklar taşıyan ülkeler arasında iş birliğini destekliyor mu sorusudur (Kelman, 2007, s. 289). Tarihsel süreçteki örnekler bu sorunun yanıtını destekliyor, desteklemiyor ya da kısa bir süre destekliyor olarak verebilmeyi olanaklı kılıyor (Jayasinghe ve Sevin, 2013, s. 3-5). Örneğin 2004 yılında Endonezya’da 130 bin kişinin öldüğü bir tsunami felaketi yaşandıktan sonra GAM başladı ve Endonezya tsunami acısı sonrasında ortak paylaşılan kederin yarattığı etki (Hyndman ve Waiznegger, 2010) veya direncin düşmesiyle ortaya çıkan istikrarsızlaşmadan dolayı gerçekleşen siyasi pazarlık sonucu (Enia, 2008) barış anlaşması imzalandı (Jayasinghe ve Sevin, 2013, s. 3-5).

Afet diplomasisi Türkiye ve Yunanistan örneğinde olduğu gibi köklü düşmanlıkların varlığında kalıcı barışı inşa etmede başarısızdır (BBC, 2010; aktaran Jayasinghe ve Sevin, 2013, s. 14). STK’ler ve küresel şirketler gibi devlet yapılanması dışındaki özneler de afet sırasında aktif rol oynamakta, düşman ülkelere de insani yardımda bulunabilmektedir. AKUT ve EMAK

iki ülkede gerçekleşen afetlerde enkaz altındaki insanlara ulaşmak için çalışmış ve birçok hayat kurtarmıştır. Bu hümanist duruş ve katılım 1999 depremleri sonrasında askeri alan dışındaki sivil halkların birbirlerine karşı sevgiyle yaklaşmasını sağlamış (Jayasinghe ve Sevin, 2013, s. 15) ve olumlu havanın ne kadar süreceğine dair yeni soruların sorulması gereğini doğurmuştur.

B. AFAD Yapılanmasında Kamu Diplomasisi Uygulamaları

Afet sözcüğü “İnsanlar için fiziksel, sosyal ve ekonomik kayıplar doğuran, normal yaşamı ve insan faaliyetlerini durdurarak veya kesintiye uğratarak toplulukları etkileyen, etkilenen topluluğun yerel imkân ve kaynaklarını kullanarak baş edemeyeceği doğal, teknolojik ve insan kaynaklı olayların doğurduğu sonuçlar (BM, 1992, s. 27).” olarak tanımlanmaktadır. Bu sonuçlar bireyin can ve mal güvenliğini tehdit eder hatta tamamen kaybına neden olur.

Türkiye deprem ülkesi olmasının yanında pek çok başka afetin de yaşandığı bir coğrafyada konumlanmıştır. Tektoniğindeki parçalı yapı, yüzeyindeki yükseltiyle alçaltıların içsel tetikleyicileri ve sismik dalgalanmalar birçok doğal afetin nedeni olmaktadır. Bundan dolayı afetler konusu, kalkınma planlarında ve sosyo-ekonomik yapılanmada yerini almıştır. Türkiye’de 1990’dan itibaren 2000’e kadar uygulanan afet yönetim stratejileri, afetin gerçekleşmesinden sonraki müdahale ve yardımlar sürecini kapsar. Plan, hazırlık, strateji, lokasyon, tespit, önleme kavramları afet yönetimine dahil edilmemişti. Bu kavramlar içeriğindeki ilgili çalışmaların önemsenmesiyle birlikte belirlenen politikalar kapsamında 1999 Marmara Depremlerinden sonra ülke gündeminde yerini almıştır (Tercan, 2018, s. 7). 1939’da meydana gelen Erzincan Depremi bu konuda uyarı niteliği taşımış ve sismik çalışmalar üzerine yoğunlaşılmasını sağlamıştır. 1959’da konuyla ilgili yapılan çalışmaların başında kanunsal boşlukları doldurma amacı yatmaktadır. “7269 sayılı “Umumî Hayata Müessir Afetler Dolayısıyla Alınacak Tedbirlerle Yapılacak Yardımlara Dair Kanun (afad.gov.tr.)” çıkarılmış, 1988 ve 1999 yılında kanun düzenlemelerine devam edilmiştir.

Doğal felaketler “doğrudan veya dolaylı olarak insanlar ve insan yerleşmeleri üzerinde fiziksel, ekonomik, sosyal ve çevresel kayıplara neden olan, normal yaşamı ve insan faaliyetlerini durdurarak veya kesintiye uğratarak toplulukları etkileyen doğal, teknolojik veya insan kökenli olayların sonuçlarıdır (Tercan, 2011, s. 485; Ergünay, 2007, s.1).” Türkiye’nin Onuncu Beş Yıllık Kalkınma Planı’nda ise “Yaşanabilir Mekânlar, Sürdürülebilir Çevre” başlığı altında; “Kentsel Dönüşüm ve Konut”, “Afet Yönetimi” alt başlıklarında afet kavramlarına yer verilerek kentsel dönüşüm can ve mal kayıplarının azaltılması amacıyla gerekli görülmüştür.

Afet yönetiminde afeti önleme stratejileri belirledikten sonra bu stratejilerin nasıl, ne

zaman, hangi birimlerce uygulanacağını planlanması mücadelenin sonucunu etkileyen önemli bir aşamasıdır. Bu aşamada daha geniş ve kalabalık bir bölgeyi toptan ve ardı ardına gelen farklı hareketlerle uzun süre etkisi altında bırakan felaketlerin gerçekleşmesi ihtimaline karşı da ayrıca olağanüstü durum planı yapılmalıdır. Bu durumda uygulama aşamasında 1999 Gölcük Depreminin 7,6 şiddetinde ve 45 sn. sürdüğü durum ile 11 ili kapsayan 2023 Gaziantep-Maraş Depremlerinin yönetimleri arasında farklılık olması beklenmektedir. Afetlere karşı alınacak olan önlemlerin afetin gerçekleşme ihtimalinin düşünülerek çok uzun süre önce alınmaya başlanması esasına dayandırılması gerektiğinden planlamalar kurumsal ve sistematik bir dönüşümün ürünüdür. Olası riskler gerçekleşmeden can ve mal kayıplarının ne kadar olabileceği hesaplanarak bu risklerin minimum düzeye indirilmesi yönünde tespitler ve analizlerin yapılması yoluyla yürütülen çalışmalar, bütünlük özellik gösterir (AFAD, 2018). Günümüzde bütünlük Afet Yönetimi Sistemi olarak adlandırılan model ile önceliğin kriz yönetiminden risk yönetimine verildiği 2020’li yılların teşkilatlanmasında bütünlük strateji ilkesi dikkate alınmıştır (Kadıoğlu, 2008, s. 1-38; Macit, 2016, s. 191-202).

Kamu diplomasisi planlı ve kurumsal hareket etmeyi gerektiren bir iletişim şeklidir. Afet yönetiminde kurumsal iletişimin müdahale üzerindeki etkisinin önemi, yaşanan depremlerde ortaya çıkmıştır. Bir kriz durumunda ilgili kurumların olayı anlamak için topladığı bilgileri analiz etmesi, işlemesi ve diğer ilgili kurumlarla paylaşması olarak adlandırılan kriz iletişimi (Coombs, 2010, s. 17-53), AFAD’ın “kriz öncesi, kriz anı ve kriz sonrasındaki kurum içi ve kurumlar arası iletişime dayalı gelişen aktivitelerini kapsar (Akdağ ve Taşdemir, 2006, s. 141-157)”. Afet beklenmeyen bir zamanda gerçekleştiğinde kriz yönetimi olgusu devreye girer. Doğası gereği olağan dışı bir olayın kontrolünde yaşanan zorluk iletişim krizini doğurur. “Bu yüzden hem bireylerin kendi arasında hem kurum içi hem de kurumlar arası iletişimin deprem tatbikatlarında test edilmesi gerekir (Cömert Baechler, 2018)”.

AFAD kamu bilincini test etmeye yönelik dar-geniş alanlı tatbikatlar düzenlemektedir. Örneğin 12 Kasım 2022’de saat 18.57’de yurdun tamamını kapsayan deprem tatbikatı halkın bilinç düzeyini test etme, yükseltme ve eksiklikleri tespit etme amacıyla yapılmıştır. Bu tatbikatların en önemli eksikliği gerçek bir depremde bireyler, devlet, özel kurumlar, kamu kurumları ve sivil toplum örgütleri düzeyinde gerçekleşmesi gereken iletişimi test edememesidir. AFAD topluma dönük çalışmalarında “Çök, Kapan, Tutun”; “AFAD Acil Uygulaması”, “Afet ve Acil Durum Çantası”, “12 Kasım Deprem Tatbikatı”, “AFAD’da Bu Hafta”, “Afet İletişim Rehberi” kamu spotlarıyla halkla iletişim sağlayan kamu diplomasisi örneklerini çoğaltmaya önem vermektedir. Tatbikat, çalıştay, panel, kurultay, sempozyum ve kongreler kamu diplomasisine dayalı bir afet anlayışı geliştirmeye önem verildiğini gösteren

çalışmalardır. 2011 Van Depreminden Günümüze Afet Yönetimi Paneli, 3. Uluslararası Afet Yönetimi Kongresi, Her Yönüyle Deprem Sempozyumu yanında AFAD tarafından düzenlenen kısa film yarışmaları da kamu diplomasisinin eylemsel yönünü güçlü tutan bir tutumun örneğidir.

Türkiye’de kritik altyapıların güvenliğini sağlayan kurumlar arasında koordinasyon görevi 24.10.2019’da AFAD’a verilmiştir (Resmî Gazete, 2019, s. 151). İçinde bakanlıkların, Kızılay’ın, Boğaziçi Üniversitesi Kandilli Rasathanesi ve Deprem Araştırma Enstitüsünün bulunduğu kurul, “İçişleri Bakanının çağrısı üzerine olağanüstü toplanabilir. Kurulun sekretaryasını Afet ve Acil Durum Yönetimi Başkanlığı yürütür” (Resmî Gazete, 2020, s. 7).

Ülkelerin kritik altyapı güvenliğiyle ilgili yönetim biçimi birbirinden farklıdır. Bu alandaki sorunların çözümü için çoklu önerilere gereksinim duyulmaktadır. Bu bağlamda kamuyla özel sektör arasında iş birliği gerekir. Bütüncül bir anlayış içinde geliştirilen yöntemlerin başarı oranı farklı disiplinlerden de yararlanma olanağı yarattığı için daha yüksektir. Kritik altyapı güvenliği ulusal nitelikte önem taşımasının yanında uluslararası iş birliği gerektiren yönüyle de dikkat çekmektedir (Tüney ve Gücüyener, 2014, s.3). Altyapı yolları, köprüleri, evleri, kültürel varlıkları; üretim ve dağıtım merkezlerini, teknolojiyi, bilişim ağını, haberleşmeyi, taşıma-ulaşım alanlarını kapsar. Bunların korunması ekonomik, siyasi, ticari ve kültürel yaşantı yanında insanın tüm yaşamsal güvenliğiyle ilgilidir.

Kamu diplomasisi uygulamaları çerçevesinde değerlendirildiğinde AFAD yurt içi ve yurt dışı ayrımı yapılmaksızın doğal afetlerden, savaşımlardan, biyolojik saldırılardan zarar gören halkların iyileştirilmesi, maddî kayıplarının karşılanması, can kayıplarının yaşanmamasına yönelik çalışılması, göç etmek zorunda kalanların yiyecek, giyecek ve barınma sorunlarına yönelik katkı sunulması yönüyle kamu diplomasisi için olumlu stratejiler geliştirir ve ondan bunları başarıyla uygulaması beklenir. Bu açıdan hangi ilde hangi doğal afetlerin, hangi sıklıkla görüldüğü bilgisine dayanılarak hazırlanan harita stratejik bir öneme sahiptir.

2023 Kahramanmaraş Depremi’ne bakıldığında AFAD’ın bütün birimlerinin iflas ettiği ve ciddi bir koordinasyon sorunu yaşandığından depreme ilk 48 saatte müdahale edilemediği gözlemlenmiştir. Murat Aksoy ve Ramazan Yelken AFAD’ın yaşadığı geç müdahale, iletişim, koordinasyon sorunlarının temelinde mevcut sistem olduğunu düşünür (2023). AFAD taşıyabileceğinden fazla farklı görevle görevlendirilmiştir. Bu görevlerin AFAD’da değil, bütün birimlere hükmetme yetkisine sahip prestijli bir bakanlıkta olması gerekir çünkü birimler arasındaki yetki dağılımının bağlayıcı bir üst konumda çözülmesi mümkündür. Türkiye’nin sahip olduğu dağcılardan itfaiyecilere kadar pek çok alandan gönüllü çalışanı bulunan medikal kurtarma ekibi UMKE; BM’ye bağlı INSARAG standardına sahip orta nitelikli uluslararası ilk

arama, kurtarma ve danışma sivil toplum örgütü olan AKUT; ağır kategoride yer alan resmi tek grup olan 2250 personelli AFAD koordinasyon sorunu yaşamıştır (Yelken, 2023).

C. AFAD Yönetiminde İç ve Dış Diplomasi

Türkiye'nin Suriye, Bosna Hersek, Bangladeş, Burkina Faso, Güney Sudan, Arnavutluk, Fırat Kalkanı Bölgesi, İdlib, Zeytin Dalı Bölgesi ve Yemen gibi dünyanın yakın-uzak coğrafyalarında ortaya çıkan çeşitli doğal ya da insan nedenli felaketleri yaşayanların en kısa süre içinde yanında olmayı başarabildiği ve halklar arasında empati ve acıyı paylaşmaya dayalı bir bağ kurabildiği hem yerel hem de yabancı platformlara yansımıştır. Ulusal medyalar, bölgesel ve küresel örgütler üzerinde olumlu izlenim yaratan bu evrensel yardım anlayışı, dünya liderleri tarafından da takdirle karşılanmıştır. Bu, dış kamu diplomasisi yönetiminde hızlı, hazırlıklı, cömert ve hümanist davranıldığına göstergesi. 2023 Kahramanmaraş ve Gaziantep Depremlerine müdahale sırasında da aynı özelliklerden bahsetmek mümkün müdür? AFAD deprem sonrasında en çok tartışılan kurum hâlini neden ve nasıl almıştır?

Türkiye son yıllarda, doğal ve sosyal felaket yaşayan insanların acısını paylaşmaya, felaketin etkisini azaltmaya yönelik takındığı müdahaleci tutum ve insani yardımlardaki cömertliğiyle adından bahsettirdi. Önce dünyanın en fazla yardım yapan 3. ülkesi sonra 2. ülkesi hâline geldi. Daha sonra Türkiye'nin 2017'de yaptığı uluslararası insani yardım miktarı, 8 milyar ABD dolarına ulaştı. Küresel İnsani Yardım Raporlarına göre insancıl yardım düzeyinde Türkiye, en çok harcama yapan ülke (Küresel İnsani Yardım Raporları, 2018-2019) unvanıyla konumlandırıldı. 2019 yılı sadece doğa kaynaklı afetler açısından uluslararası insani yardıma ihtiyaç duyulan bir yıl olmamış; aynı zamanda Suriye, Yemen ve Bangladeş'teki Myanmar mülteci konusu gibi bazı ülkelerde devam eden karışıklıklar dolayısıyla insani konuların gündemde olduğu bir yıl olmuştur. 2019 yılında küresel ölçekte yapılan yardımlar ülkeler bazında karşılaştırıldığında %29'unun Türkiye tarafından karşılandığı görülmektedir. 2018'deki raporda insani yardımlarıyla ilk kez birinci sırada yer alan Türkiye toplamda beş kez 'Dünyanın En Cömert Ülkesi' ilan edilerek 'Küresel İnsani Merkez' haline geldi (Küresel İnsani Yardım Raporları, 2019, s. 13). Bu durum, hükümetler arası ilişkilerin düzeyini olumlu etkiledi.

AFAD'ın Türkiye sınırları içerisindeki sığınmacılara, özellikle Suriye iç savaşından kaçan Suriyelilere yaptığı yardımlar ekonomik buhran yaşayan Türkiye yerel halkı tarafından zaman zaman eleştirilmiş, diğer uluslar için yapılan insani yardıma harcanan bütçe yurt içinde görüş farklılıklarının ortaya çıkmasına neden olmuştur. Bu yıllar, kamu diplomasisinin yurt içi ve yurt dışındaki uygulama farklılığından dolayı AFAD'ın yerel algılanışındaki olumlu

tutumun zamanla değiştiğine dair bazı ipuçları barındırmaktadır.

Yurt dışı diplomasi tarihçesine bakıldığında 2009 yılından itibaren yürüttüğü insani yardım faaliyetleri ile AFAD, Arnavutluk'a 730.596 ABD doları tutarında insani yardımda bulunmuştur (Küresel İnsani Yardım Raporları, 2019, s. 15). 2019 yılında AFAD'ın Arnavutluk'a gerçekleştirdiği insani yardım faaliyetlerinde toplam 390.996 ABD doları (2.198.786 milyon Türk Lirası) tutarında harcama yapılmıştır. Bangladeş'te Dragon King Harektı ile Bangladeş sınırını geçmek için zorlanan yaklaşık 200.000 Arakan nüfusu toplu tutuklamalara ve işkencelere maruz kaldığında (Yeryüzü Doktorları, 2019) sayıları çeyrek milyona varan Arakan halkı 1984'te Bangladeş'e göç etmiştir. Türkiye, AFAD'ın Bangladeş'e yönelik Arakanlılara destek olmak amacıyla gerçekleştirdiği uluslararası insani yardım operasyonları için 6.250.768 ABD Doları tutarında btce ayırarak (Küresel İnsani Yardım Raporları, 2019, s. 20) diğer ülkelerden farklı davranmıştır.

AFAD göç eden halklara barınma güvenliği, gıda güvenliği, sağlık güvenliği, yaşam hakkı güvenliği sağlamıştır. 2011 yılında Suriye'de başlayan i karışıklıklardan kaçan Suriyeliler Türkiye tarafından açık kapı politikasıyla geçici koruma statüsünde barındırılmış ancak zamanla artan nüfus Türkiye'yi ihtiyaçları karşılama konusunda zor durumda bırakmıştır (goc.gov.tr.). 2011-2018 arası dönemde 'barınma merkezi' olarak adlandırılan kampların yönetimi AFAD'a verilmiştir. Barınma merkezleri Suriyelilerin kayıt altına alındığı, temel insani ihtiyaçlarının karşılandığı, sağlık sorunlarının giderildiği insanî yardım merkezleri işlevi görmüştür. Suriye topraklarında yaşayanlarla birlikte toplam 2 milyon 750 bin Suriye vatandaşına yardımda bulunulmuştur (AFAD, 2016, s. 17). Barış Pınarı Bölgesi'ndeki Suriyelilere yapılan yardımlarla gerçekleşen kamu diplomasisi Suriyelilerin geçici bir süre kaldıkları ve ülkelerine en yakın zamanda döneceklerine dair varsayımlar üzerine kurulmuştu (Dalaman ve Lehimler, 2021, s. 30,32). Ancak Suriyeliler aileleriyle gelerek Türkiye'de kendilerine yaşam alanı oluşturdular ve dönmediler. Dolayısıyla dış kaynaklı kamu diplomasisi ie dönük diplomasiyi olumsuz etkiledi. Uluslararası ilişkilerde çatışmalara neden olan göçmen konusu AFAD'ın yaşadığı yetki aşan sınırlılıktan dolayı kamu diplomasisindeki başarıyı zorlaştırdı.

D. AFAD ve Deprem Stratejisi

Dünyanın %5'lik bir alanını kaplayan Türkiye 1900 yılından beri topraklarında meydana gelen yıkıcı depremlerin sayısı bakımından dünya ülkeleri arasında 4. sırada gelmektedir (Statista, 2023). Türkiye'deki depremler dünyada meydana gelen yıllık depremlerin içinde %15'lik gibi önemli bir dilimi oluşturmaktadır. Bu depremlerin meydana geldiği hatlar; Doğu

Anadolu Fay Hattı, Ege Graben Sistemi ve Saroz Körfezi'nden Van Gölü'ne kadar uzanan Kuzey Anadolu Fay Hattı (Gore, 2001, s. 26). Türkiye'nin jeolojik yapısı gereği Türkiye %93'lük toprak oranıyla deprem ülkesi olarak nitelendirilmektedir.

AFAD her türlü afeti takip eden bilişim sistemine ve insanî yardım organizasyonuna sahiptir. Afet sırasında hem uygulayıcıların hem de vatandaşların doğru koordine olabilmesi için bilgi teknolojilerinden yararlanılması gerekiyor (Afet Yönetim ve Destek Projesi Sistemi, Türkiye Afet Müdahale Planı). Ancak 1999 Gölcük Depremi, 2023 Kahramanmaraş ve Gaziantep Depremleri gibi yıkıcı depremler sırasında kitle iletişim araçlarının sistemsel olarak çöktüğü görülmektedir. Saatlerce çalışmayan telefonların temel nedeni AFAD olmasa da planlamada ve sistemin işlerliğini analiz etmede AFAD'ın felaket öncesi basamağı uygulamada yetersiz kaldığını göstermektedir. Örneğin afetten 12 saat sonra İstanbul'da göreve çağırılan eğitilmiş AFAD gönüllüsü, izdihamdan dolayı saatlerce havalimanında bekler, AFAD'ın koordinasyonsuzluğu yüzünden uçağa binemez ve evine döner ([Independent Türkçe](#), 2023). Oysa Afet Bilgi Sistemi (Beylikdüzü) vatandaşların depremin izin verdiği ilk anda ve sonrasında toplanabileceği alanların konum bilgilerine kolaylıkla ulaşabilmelerini sağlayabilmektedir (Partigöç ve Tarhan, 2019, s. 304). Buna göre afet yönetiminde belediyelerin daha fazla sorumluluk almaları gerekir.

Sosyal medya ise bireylerin afetin üç aşamasında da -hazırlık/önlem, olay anı ve sonrası- haberleşme yoluyla koordinasyonun sağlanması, risklerin belirlenmesi ve bilginin yayılması açısından önemli bir araç ancak içinde güvenlik riski potansiyeli de taşımaktadır. Sosyal medyada asparagas haberler yapıp bilinçli bir şekilde yayımlanabilir (Goodchild ve Glennon, 2010, s. 231-241). Bu bakımdan doğal afetlerle ilgili bilgi alınacak birincil kaynak sosyal medya yerine AFAD ve alandaki diğer ilgili kurumlar, uygulamalar, haber ajansları olmalıdır.

AFAD'ın bilişim teknolojilerinden yararlanması kamu diplomasisinin propaganda ile ortak kullandığı yöntemlerden biridir. Bu, uzaktan algılama teknolojilerini kullanma yoluyla gereken uyarıların yapıp tedbirlerin alınması için zaman kazanılmasını sağlayan bir sistemdir. Fırtınanın bölgeye gelişi nereden, kaç km. hızla olacak; depremde kaç ev, hangi oranlarda hasar görecektir, sel taşkını riski yaratan bulutların hareketi ne ifade ediyor, zemin hareketini etkileyen unsurların varlığı ne kadar tehlikeli ve ne kadar zarar verici olacaktır gibi pek çok soru bu uzaktan algılama teknolojisi ile yanıtlanabilir. Afetin yaratacağı olumsuzlukları en aza indirmek amacıyla kurulan sistem, 2023 Kahramanmaraş ve Gaziantep Depremi'nin uygulamaya dayalı müdahale aşamasında iflas etmiş ve felaket binlerce can kaybına neden olmuştur.

Kamusal diplomasiğin afete müdahale sırasında ulaşımdan ve taşımacılık sektöründen de

yararlanabilmesi gerekir. Bunun için çalışmanın başında bahsedilen altyapısal güvenlik önem taşımaktadır. Deprem sırasında köprüler yıkılırsa, yollar çökerse afetzedelere karasal ulaşım mümkün olmaz. Kurtarma ekipleri için hava yoluyla ulaşım mümkün olsa da afetzedelere gerekli olan malzemelerin yeterli miktarda ulaştırılması alanın sağladığı olanakları etkileyen sınırlılıklar taşımaktadır. Bu nedenle alternatif yollar önem kazanmaktadır. Lojistiğin bu yapılanmadaki rolü azımsanamaz. Önceden belirlenmiş merkezlerden anında yola çıkan tırlar, malzemeleri sinyalizasyonla uzaktan takip ederek kontrolü ihmal etmeden görevin tamamlanmasını sağlamaktadır.

Tüm bunlara rağmen planlamanın realizasyonda eksik olan yanlara sahip olduğu 2023 Depremi durum analizinde ortaya çıkmıştır. Yapılan analizler yolların çöktüğü, köprülerin yıkıldığı durumda nasıl bir strateji izlenmesi gerektiğiyle ilgilidir. Alternatif yolların her bölgeyi, her konumu kapsamadığı realize edilerek görüldü. Bütün büyük depremlerde gerçekleşen bu olayın plana dahil edilmemesi; sadece konut, okul, iş yeri, mabet, cami gibi yapıların yıkılacağını düşünmek ve planlamaya kritik ulaşım ve sağlık merkezlerinin işlevini yitirmesini dahil etmemek; yolları, köprüleri, havalimanlarını, hastaneleri göz ardı etmek planlamanın en büyük eksikliğidir. Örneğin 7.7 ve 7.6'lık Kahramanmaraş depremlerinden sonra Hatay Havalimanı pistinin depremde gördüğü ağır hasardan dolayı 6 Şubat'ta ulaşım tamamen kapatılması; Adıyaman, Malatya, Mersin ve Hatay'da zarar gören yollar ve köprülerin trafiğe kapanması (indyturk.com., 2023); İskenderun ve Antakya'daki kamu binalarından iki devlet hastanesi ile polis evinin yıkılarak işlevsiz kalması, Erkenek tünelinin hasar görmesi (KGM, 6 Şubat 2023) afet yönetiminin uygulama aşamasındaki sınırlılık yaratan değişkenlerin planlamaya yansıtılması gerektiğini göstermiştir.

Türkiye'nin uluslararası ilişkilerde düşmanlığa ve çıkar odaklı yaklaşımlara ters düşen ve uygulamada ayrıca önem atfettiği karşılıksız insani yardıma dayalı kamu diplomasisi politikası 2023 Kahramanmaraş ve Gaziantep Depremleri sonrasındaki yardım talebinin en zayıf ekonomiye sahip devletlerce bile karşılık bulmasını sağlamıştır (Ataman, 2023). Bu karşılık dünya gazeteleri tarafından Türkiye'nin cömert yardımlar sonunda kazandığı prestijin karşılığı olarak yorumlanmıştır. Ayrıca insani yardım diplomasisi Türkiye'nin 2014 yılında BM İnsani İşler Koordinasyon Ofisi, Donör Destek Grubu'na katılarak dış politikada özel bir konumlandırılmaya sahip olmasını sağladı. 2020'li yıllarda ekonomik krizden etkilense de bu özelliğini kaybetmemiş ve 2023 depremi, karşılıklı kamu diplomasisinin doğmasını sağlamış ve Yunanistan gibi düşman temelli politik ilişkilerin yaşandığı ülkelerin bile yardımda bulunmasına zemin hazırlamıştır. Ancak 1999 Gölcük Depremi sonrasında da çıkarılabilecek ampirik bir durum, doğal afetlerin düşman ülkelere geçici bir süre dost ülke imajı vermesi ve

afet diplomasisi bağlamında gerçekleşen insanî kamu diplomasisinin zaman ve kapsam bakımından sınırlılık taşımasıdır (Bakır ve Kılıç 2023). Savaş tehdidi içeren zamanlarda bile felaket karşısında ülkeler birbiriyle iş birliği yapabilmektedir (Kelman, 2023). Bu nedenle diplomasideki bu açılım ilişkilerin tamamen farklı bir boyut kazanmasını sağlayabilir. 1999 Gölcük Depremi kayıplara dayalı ortak acı yarattığında, iki ülke arasında modern tarih boyunca görülmemiş derecede ılımlı ve uyumlu politikalar gerçekleşmiştir (Stepansky, 2023).

Halkın riskler konusunda bilinçlendirilmesini hedefleyen AFAD risk azaltmanın temel koşulu olarak binaların sağlam yapılmasını görür; halkın bu konuda bilinçlendirilme sürecine sivil toplumu, özel sektörü, küresel şirketleri ve bireyleri dahil eder (Güllüoğlu, 2018, s. 2-3). Ancak bu yetkiyi kullanmada sınırlılık yaşayan AFAD 2016 yılında yapılan kurumsal itibar algısı ölçümlerinde sosyal ve çevresel sorumluluk algısının yüksek, vizyon ve liderlik algısının zayıf olduğu tespit edilmiştir (Çalışır ve Akyol, 2016, s. 499,500).

Sonuç ve Tartışma

Bu çalışmanın amacı kamu diplomasisi uygulamaları olan AFAD’ın kriz yönetmedeki başarısını iç-dış merkezli olarak karşılaştırmak ve dış diplomaside daha başarılı olduğunu göstererek Türkiye uygulamasına dönük önerilerde bulunmaktır. Amaç, sistemli bir yapılanmada afet öncesi de sürece dahil edilince kurumlar arasında önceden varlık göstermiş olan entegrasyon sayesinde koordinasyonun daha kolay sağlanarak müdahale sürecinin hızlandığını da göstermektir.

Nitel hazırlanan bu çalışmada sayısal verilerden, raporlardan, gözlemlerden, araştırma makalelerinden, kitaplardan, haber sitelerinden yararlanılmıştır. Çalışmanın odak sorusu “AFAD, kamu diplomasisine nasıl, ne tür katkılarda bulunuyor? Türkiye coğrafyasında yönettiği krizler ile dış coğrafyada yaşayan halklara dönük yönettiği krizlerde aynı başarıyı gösterebilmiş mi? Gösteremediyse nedenleri neler?” olarak belirlenmiştir. Çalışmanın bu bağlamdaki hipotezi, AFAD’ın doğal felaketler ve kaza nedenli acil durumlarda, özellikle de depremlerin yaşandığı ülkemizde, 1999 Marmara Depremi’nin yarattığı yıkımdan sonra gereklilikten kurulduğu ancak faaliyetlerinin yurt dışındaki halklara da yönelmesiyle politik anlam kazanarak hem iç hem dış kamu diplomasisi alanında değerlendirilmesi gerektiği ve bu noktada dış kamu diplomasisinde daha başarılı olduğudur. Çalışmanın sonucu hipotezi doğrular niteliktedir, izlenen yöntemler doğrultusunda amaçla sonuç arasında uyum olduğu görülmektedir.

Bu konudaki literatür taramasında, yapılan çalışmaların kamu diplomasisi, doğal afetler veya AFAD üzerinedir. Bu çalışmanın ise literatüre katkısı, AFAD’ın yapılanma ve gelişme

sürecinin 2023'e kadar dış ve iç kamu diplomasisi bağlamında şekillenmesi, özellikle dış diplomaside daha iyi konumlandırıldığı hâlde Kahramanmaraş ve Gaziantep Depremlerindeki kriz afet yönetiminin iflasıyla iç diplomaside bir çöküş yaşandığını göstermektedir. İç ve dış merkezli kamu diplomasisinin Türkiye'ye ve Türk halkına katkısı, kazandığı açısız özelliklere bağlı olarak karşılaştırılmıştır.

Kamu diplomasisinin 1999 Marmara Depremi gibi büyük depremlerde zafer kazanması altyapısız sorunların zamanında ivedilikle çözülmesiyle mümkündür. Ancak bir metropol olan İstanbul'un dönüştürülmesi sürecinde yaşanan gecikmeler, depremin kendini hatırlattığı zamanlarda her zamankinden daha çok konuşulur hâle gelince çözüm odaklı yaklaşımlar somutlaşmıştır. Bu noktada yeni başlayan süreçte çıkarılan 6306 sayılı Kentsel Dönüşüm Kanunu, apartman üyelerinin birbirleriyle anlaşması aşamasında baş gösteren mali nedenler dolayısıyla uygulamada sınırlılık taşıyor. Bu nedenle AFAD'ın kamu diplomasisini uygulama aşamasında, halkı özellikle depremler konusunda bilinçlendirmesine rağmen dönüşümün maliyeti açısından çıkan sorunlar yoksul kesim tarafından aşılıyor. Aynı zamanda güvenlik ikilemi yaratan inşaat sektörü depremlerdeki can kayıplarının nedeni olduğu hâlde, depremlerden dolayı büyüyen sektör olarak kazancını artırmaya devam etmektedir.

AFAD'ın iç kamuda halkı aydınlatma yöntemleri tatbikatlar, seminerler, paneller, sempozyumlar, çalıştaylar, kamu spotları, kongreler ve eğitimlerdir. Doğru bir zihinsel dönüşüm yaşanması için 'Afete Hazır Türkiye Bilinçlendirme ve Eğitim Projesi' gibi projelerin çoğaltılması gerekir.

AFAD'ın Türkiye'nin kamu diplomasisine sunduğu katkı, sadece yurt içinde gerçekleşmemiştir. Yurt dışındaki doğal afetler, göçler, iç-dış savaşlar, kazalar, kötü muameleye tabii halklar AFAD'ın eylem planı içinde yer almıştır. Böylece halklar arasında gönül bağı kurularak bunlar devlet tarafından dış siyasette avantaja dönüştürülmüştür. Bu avantajın en somut dönüşümü, 2023 Kahramanmaraş ve Gaziantep Depremlerinde dünyadan gelecek yardımlara açık olduğunun deklare edilmesiyle en yoksul ülkelerin bile tutumlarını Türkiye'nin insani yardımlardaki cömertliğine uyumlu belirlemeleridir.

AFAD devlet bünyesinde kurulan ve müdahil olduğu olayların çözümü noktasında ilgili bakanlıklardan ve kurumlardan, sektörlerden destek almayı planlayıp arada entegrasyonu sağlayarak koordineli bir teşkilatlanma yoluyla başarılı önleme-müdahalede bulunma-iyileştirme süreci gerçekleştirmeyi hedefleyen bir kurumdur. Türkiye Afet Müdahale Planlama ve Afet Yönetim ve Destek Projesi Sistemi gibi yapılanmaları sürece dahil ederek teknoloji, bilişim, entegrasyon, devlet desteği başarılı bir insani yardıma dayalı kamu diplomasisinin gerçekleştirilmesinde teorik olarak etkili olmuş ancak hayati değer kazandığı 2023 depremleri

uygulama sahasında başarılı bir karşılık bulamamıştır.

Çalışma boyunca aktarılan ideal müdahaleye yönelik çalışmaların tümü gerçek bir afet krizi olan 2023 Kahramanmaraş ve Gaziantep Depremlerinde test edilmiş ve binlerce can kaybı acı bir deneyime dönüşmüştür. AFAD'ın, sivil toplum örgütlerinin, devletin, bireylerin hemfikir olduğu sorunların temeli yapısaldir ve sisteme ilişkindir. Sağlam yapılmayan binaların vermediği can güvenliği, AFAD'ın çalışmalarının ötesinde sistem ve halkın ortak anlayış içinde iş birliğine dayalı gelişimlere açık olmasıyla mümkündür. AFAD'ın resmî web sitesinde çizilen teorik çerçevenin eyleme dönüştüğü 11 ili kapsayan depremlerde koordinasyonsuzluk, iletişimsizlik ve yetki kapsamında ortaya çıkan sorunların hayati önem taşıdığı gözlemlenmiştir.

Güvenlik açısından bakıldığı zaman güvenliğin de arz-talep perspektifinde geliştiği söylenebilir. Halk, işini kolay yoldan yapmaya çalışırken güvenlik unsurunun çoğunlukla bertaraf edilmesinden dolayı sonunda zarar görür. Halkın bu konudaki duyarlılığı otoritelerin ve kurumların şekillenmesini sağlayacak temel faktördür. Sorun iki yönden çözüme ulaştırılabilir: Ya devlet AFAD gibi kurumlara kaldıramayacağı bir sorumluluk yüklemekten vazgeçip inşaat sektöründe otoritesini sağlam yapılaşmadan yana kararlı bir tutum takınarak sağlayacak; rüşvete, oy kaygısına yönelik imar barışlarına ceza getirecek ya da halk bunu bilinçli bir şekilde talep edip yanlış uygulamaların talepçisi olmayacak. Güvenliğin de bir maliyeti olduğunu bilip alışverişinde iç dizayna verdiği önemi güvenliğe aktaracak. Can güvenliğini otoritelerden talep ettiğini göstermeyen halk kaçak yapılaşmaya, kaçak kat atmaya, hazine arazisini yasal olmayan yollardan elde etmeye dönük bulduğu cesareti güvenliğini düşünerek göstermeli, sorumluluklarının farkında olmalıdır. Afet yönetimini çaresiz duruma düşüren unsurların başında halk (veya devlet) gelmektedir düşüncesi diğer araştırmacılar için bir perspektif oluşturabilir. Ancak sorunun AFAD, AKUT ya da sivil toplum örgütlerinin çalışmalarıyla deprem kuşağında bulunan Türkiye'nin yaşayacağı yeni büyük depremlerde de devam edeceğine dair düşünceleri söndürecek bir çözüme ulaştığı henüz görülmemektedir. Geniş bir alanda adım adım ilerleyen dönüşüm, zamanın koşarak gelmesi karşısında yetersiz kalmaktadır.

Kaynakça

- AFAD (2016). *Suriyeli misafirlerimiz kardeş topraklarında*. 2016 raporu pdf. <https://www.afad.gov.tr/suriye-raporlari>
- AFAD (2019). *Küresel insani yardım raporları*. Milletlerarası Özel Hukuk Bülteni, 4 (1), 50-57. <https://devinit.org/publications/global>.
- AFAD (2021). AFAD hakkında. <https://www.afad.gov.tr>. Erişim tarihi: 02.01.2022.

- Akçadağ, E. (2012). AB'nin kamu diplomasisi ve Türkiye'ye yansımaları. A. Özkan, T. E. Öztürk (Ed.), *Kamu diplomasisi*. Tasam Yayınları.
- Akdağ, M., Taşdemir, E. (2006). Krizden çıkmanın yolları: etkin bir kriz iletişimi. *Selçuk İletişim*, 4(2), 141- 157.
- Aksoy, M. (2023). Depreme müdahale edilememesinin nedeni. <https://www.politikyol.com/depreme-mudahale-edilememesinin-nedeni-mevcut-sistemdir/>
- Alcaraz, C. & Zeadally, S. (2015). Critical infrastructure protection: requirements and challenges for the 21st century. *International Journal of Critical Infrastructure Protection*, 8, 53-66.
- Ataman, M. (2023). Deprem diplomasisi: insani krize insani tepkiler. Daily. <https://www.daily-sabah.com/opinion/columns/earthquake-diplomacy-humane-reactions-to-humane-crisis>.
- Baechler, N. C. (2018). *Afet risk ve zarar azaltmada iletişim stratejisinin rolü*. 2. *International Symposium on Natural Hazards and Disaster Management*. Sakarya University Culture and Congress Center. https://www.researchgate.net/publication/330134864_Afet_risk_ve_zarar_azaltmada_iletisim_stratejisinin_rolu
- Bakır, A., Kılıç, E. (2023). *Afet diplomasisi, Türkiye'de yaşanan yıkıcı depremin ardından jeopolitik farklılıkları aşabilir mi?* <https://manaramagazine.org/2023/03/disaster-diplomacy-turkey-earthquake>.
- Balcı, A. ve Yeşiltaş, M. (2006). Bir dış politika aracı olarak dış yardımların kullanılması: Japonya örneği. *Uluslararası İlişkiler*, Cilt: 2, Sayı 8, 167-198.
- Batora, J. (2005). Public diplomacy in small and medium-sized states: Norway and Canada. *Hollanda Uluslararası İlişkiler Enstitüsü* (pdf), 1-28.
- Benli, H., Bacanlı, M. vd. (2018). *Türkiye'de afet yönetimi ve doğa kaynaklı afet istatistikleri pdf*. Ankara. <http://tara.sdu.edu.tr/vufind/>
- BM (2019). *Myanmar military committed 'routine, systematic' sexual violence against ethnic minorities*. UN experts find.
- BM (1992). *United nations conference on environment ve development Rio de Janeiro*. Brazil, 3-14. <https://www.un.org/en/conferences/environment/rio1992>
- Comfort, L. et al. (1999). "Reframing disaster policy: the global evolution of vulnerable communities." *Environmental Hazards* 1 (1), 39-44.
- Comfort, L. (2000). Disaster: Agent of diplomacy or change in international affairs. *Cambridge Review of International Affairs*, vol. 14, no. 1, 277-294.
- Coombs, W. T., Holladay, S. J. (2010). Parameters for crisis communication. W. T. Coombs ve S. J. Holladay (Eds.), *The handbook of crisis communication* 17-53. WILAY.
- Çalışır, G., Akyol, H. (2016). AFAD'ın kurumsal itibarı üzerine bir araştırma. *Gümüşhane Üniversitesi İletişim Fakültesi Elektronik Dergisi*, Cilt 4, Sayı 2, 478-504.
- Dalaman, Z., Lehimler, H. M. (2021). *Türkiye sınırı ve sınır ötesi kentlerde göç hareketliliği ve kentsel yaşanabilirlik*. Transnational Press London, 30-31.
- Doctors Without Borders (24.08.2022). *Timeline: A Visual History of the Rohingya refugee crisis*. <https://www.doctorswithoutborders.org/latest/timeline-visual-history-rohingya-refugee-crisis>.
- Ekşi, M., Erol, M. S. (2018). The rise and fall of Turkish soft power and public diplomacy. *Akademik Bakış*, Cilt 11, Sayı 23, 15-45.
- Enia, J. S. (2008). Peace in its wake? The 2004 tsunami and internal conflict in Indonesia and Sri Lanka. *Kamu ve Uluslararası İlişkiler Dergisi*, 19(1), 7-27.
- Ergünay, O. (2007). *Türkiye'nin afet profili*, TMMOB Afet Sempozyumu Bildiriler Kitabı. Mattek Matbaacılık.
- Girgin, K. (1992). *Osmanlı ve Cumhuriyet Dönemleri hariciye tarihimiz* (Teşkilat ve Protokol). TTK.

- Goodchild, M. F., Glennon, J. A. (2010). Goodchild ve Li (2012). Crowdsourcing geographic information for disaster response: a research frontier. *Journal International Journal of Digital Earth*, Volume 3, Issue:3, 231-241.
- Goodchild, M. F., Li, L. (2012). Gönüllü coğrafi bilginin kalitesinin güvence altına alınması. *Uzamsal İstatistikler*, 1,110-120.
- Gore, R. (2001). Türkiye’de deprem, *National Geographi*, Kuruluş Özel Sayısı.
- Gouveia, P. F., Plumridg, H. (2005). Avrupa bilgi politikası: AB kamu diplomasisi stratejisinin geliştirilmesi. *Dış Politika Merkezi*, Londra-UK.
- Gregory, B. (2011). “American public diplomacy: enduring characteristics, elusive transformation”. *The Hague Journal of Diplomacy*, C. 6, 351-372.
- Güneş, A. (2018). Amerikan kamu diplomasisinin üç evresi: propaganda, geleneksel kamu diplomasisi ve stratejik iletişim. *The Journal of Social Science*, 2(3), 54-72. DOI:10.30520/tj_sosci.425898
- Güllüoğlu, M. (2018). *Türkiye’de afet yönetimi ve doğa kaynaklı afet istatistikleri önsözü pdf*. H. Benli, M. Bacanlı vd. (ed.) AFAD. https://www.afad.gov.tr/kurumlar/afad.gov.tr/35429/xfiles/turkiye_de_afetler.pdf
- Hyndman, J. ve Waizenegger, A. (2010). Two solitudes: post-tsunami and post-conflict Aceh. *Disasters*, 34 (3), 787-808.
- Independent Türkçe (7 Şubat 2023). Deprem bölgesine gitmek. <https://www.indyrturk.com/node/608031>.
- İsmani, A. (2021). *Gayri resmi diplomasi, diplomasi kavramları sözlüğü*. M. Güneş (ed.). Stratejik Düşünce Enstitüsü.
- İskit, T. (2007). *Diplomasi, tarihi, teorisi, kurumları ve uygulaması*. İstanbul Bilgi Üniversitesi.
- Jayasinghe, N., Sevin, E. (2013). Disaster “public” diplomacy? An examination of long-term impacts of disaster diplomacy on Turco-Greek relations. *Place Branding and Public Diplomacy*, ISA San Francisco, 1-3.
- Kadıoğlu, M. (2008). Modern, bütünleşik afet yönetimin temel ilkeleri. M. Kadıoğlu, E. Özdamar (ed.), *Afet zararlarını azaltmanın temel ilkeleri* (1-34). JICA Türkiye Ofisi Yayınları No: 2.
- Kelman, I. (2007). Hurricane Katrina disaster diplomacy. *Disasters*, 31(3), 288-309.
- Kelman, I. (2023). Türkiye-Suriye depremi: afet diplomasisi savaşan ülkeleri hayat kurtarmak için nasıl bir araya getirebilir? *The Conversation*. <https://theconversation.com/turkey-syria-earthquake-how-disaster-diplomacy>.
- Macit, İ. (2016). Bütünleşik afet yönetiminde Boyce-Codd form yöntemi ile GLIDE içerikli veri tabanı oluşturulması. *Çukurova Üniversitesi Mühendislik Mimarlık Fakültesi Dergisi*, 31 (1), 191-202.
- Malone, D. G. (1988). *Political advocacy and cultural communications: organising the nation’s public diplomacy*. Lanheim University of America. <https://catalogue.nla.gov.au/catalog/2906521>
- Manheim, J. B. (1990). *Strategic public diplomacy: the evolution of influence*. NY: Oxford University Press. <https://www.taylorfrancis.com/chapters/edit/>.
- Mark, L. (2002). *Public diplomacy*, Foreign Policy Center. Londra.
- Melissen, J. (2013). Public diplomacy. A. F. Cooper, J. Heine, R. Thakur (Eds.), *The Oxford handbook of modern diplomacy* 436– 452. Oxford University Press.
- Murrow, E. R. (1958). What is public diplomacy? *Fletcher Okulu*. <http://fletcher.tufts.edu/Murrow/Diplomacy>, 20.06.2023.
- Mülteciler Derneği (2022). *Tamamlayıcı sosyal uyum yardımı (T-SUY) programı*. <https://multeciler.org.tr>.
- Naghiyeva, L. (2021). Çok kulvarlı diplomasi. M. Güneş (Ed.), *Diplomasi kavramları*

- sözlüğü (34-35). Strateji Düşünce Enstitüsü Yayınları.
- Nye, J. (1990). *Bound to lead: Amerikan gücünün değişen doğası*. Basic Books.
- Nye, J. (2005). *Yumuşak güç*. Elips Kitap.
- Partigöç, N. S., Tarhan, Ç. (2019). Dijital çağda afet yönetimi: dijital bölünme perspektifinden bir inceleme. *Resilience Dergisi*, 3 (2), 301-306.
- Reagen, R., (1987). *15 Remarks at the 40th anniversary conference of the United States advisory commission on public diplomacy*. www.reagan.utexas.edu/archives.
- Sancar, G. A. (2012). *Kamu diplomasisi ve uluslararası halkla ilişkiler*. Beta Yayınları, İstanbul.
- Seib, P. (2017). Donad Trump, twitter master, <https://uscpublicdiplomacy.org/blog/donald-trump-twitter-master> *United States advisory commision on public diplomacy* (2017b). *Can Public Diplomacy Survive The Interne*. State Department. <https://www.fultongrandjury.com>.
- Statista.com (2023). 1900'den 2016'ya kadar en çok deprem yaşayan ülkeler. <https://www.statista.com/statistics/269648/number-of-earthquakes-by-country/>
- [Stepansky, J.](#) (2023). *Türkiye'nin yardım diplomasisi küresel deprem tepkisine yansdı*. El Cezire. <https://www.aljazeera.com/news/2023/2/21/turkeys>.
- Tarnoff, C. ve Lason, M. L. (2012). Foreign aid: an introduction to U.S. programa and policy. *Congressional Research Service*, 1-38.
- T.C. Resmî Gazete (2019). Güvenlik ve acil durumlar koordinasyon merkezi teşkilat, görev yetki, çalışma usul ve esasları hakkında yönetmelik. 30928 sayı, md. 13., Cumhurbaşkanlığı İdari İşler Başkanlığı Hukuk ve Mevzuat Genel Müdürlüğü.
- T.C. Resmî Gazete (2020). No: 31248, Resmî Gazete Tarihi: 18.09.2020, Bazı Cumhurbaşkanlığı kararnamelerinde değişiklik yapılması hakkında Cumhurbaşkanlığı Kararnamesi. Kararname Numarası: 67, Karar Tarihi: 17.9.2020, Cumhurbaşkanlığı İdari İşler Başkanlığı Hukuk ve Mevzuat Genel Müdürlüğü.
- Tercan, B. (2008). Afet bölgelerinde yeniden yerleştirme ve iskân politikaları, Doğubayazıt afetzede yerleşim alanları uygulama örneği. [Yayımlanmamış Doktora Tezi]. Ankara Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü.
- Tercan, B. (2011). Afet bölgelerinde yeniden yerleştirme politikaları, planlamanın dünü, bugünü, yarını: planlamada yeni söylem arayışları. Ayda Eraydın vd. (ed.), 2. *Kentsel ve Bölgesel Araştırmalar Ağı Sempozyumu* (485-497). Matsa Basımevi.
- Tuch, H. N. (1990): Communicating with the world. *U.S. public diplomacy overseas*. St. Martin's Press. Public Diplomacy in Small and Medium-Sized States.
- Tuncer, H. (1984). Tarihte ve günümüzde ad hoc diplomasi. *Milletlerarası Hukuk ve Milletlerarası Özel Hukuk Bülteni*, 4(1), 50-57.
- Tüney, S. ve Gücüyener, A. (2014). Kritik altyapı güvenliği, teknolojik afetler ve Türkiye'nin 2023 stratejisi, Kritik Altyapıları Koruma Programı 1-5, AFAD. https://www.afad.gov.tr/kurumlar/afad.gov.tr/35429/xfiles/turkiye_de_afetler.pdf
- [U.S. Government Accountability Office](#) (GAO-06-535) (3 Mayıs 2006). *U.S. Public diplomacy: State department efforts to engage Muslim audiences Lack certain communication elements and face significant challenges*. <https://www.gao.gov/assets/gao-06-535.pdf>.
- Yağmurlu, A. (2019). Kamu diplomasisi ve ulus markalaşması: Bir elmanın iki yarısı mı? *İletişim Kuram ve Araştırma Dergisi*, (49), 122-138.
- Yelken, R. (2023). Depremde temel afet yönetimi konusunda sahadan gözlemlerim ve önerilerim. *Fikir Coğrafyası*. <https://fikircografyasi.com>.
- Yeryüzü Doktorları (2019). *Yeryüzü doktorları 2019 faaliyet raporu*. <https://www.yyd.org.tr/tr/hakkimizda/raporlar#gallery2-4>

**JOURNAL OF INTERNATIONAL RELATIONS
AND POLITICAL SCIENCE STUDIES**

ULUSLARARASI İLİSKİLER VE SİYASET BİLİMİ ÇALIŞMALARİ DERGİSİ

e-ISSN: 2792-0984

KİTAP İNCELEMESİ

Osmanlı Devleti'nde Avrupa İktisadi Yayılımı ve Direniş
Donald Quataert, çev. Sabri Tekay, İletişim Yayınları, İstanbul, 2021
248 sayfa, ISBN: 9789750521515

Caner SANCAKTAR
Kocaeli Üniversitesi

Email: caner.sancaktar@kocaeli.edu.tr

Submitted: 06 November 2023 & Accepted: 09 November 2023

Citation: Sancaktar, C. (2022). [Kitap İncelemesi, Osmanlı Devleti'nde Avrupa İktisadi Yayılımı ve Direniş, Donald Quataert]. Journal of International Relations and Political Science Studies, (9), 64-68.

Uluslararası İlişkiler Çalışmaları Derneği | International Relations Studies Association
Journal of International Relations and Political Science Studies

E-mail: dergi@tuicakademi.org

Osmanlı Devleti’nde Avrupa İktisadi Yayılımı ve Direniş
Donald Quataert, çev. Sabri Tekay, İletişim Yayınları, İstanbul, 2021, 248 sayfa,
ISBN: 9789750521515

Caner SANCAKTAR

Kocaeli Üniversitesi

Email: caner.sancaktar@kocaeli.edu.tr

Submitted: 06 November 2023 & **Accepted:** 09 November 2023

Değerlendirmesini yapacağımız bu kitap giriş ve yedi ana bölümden oluşmaktadır. Giriş kısmında kitabın konusu, hipotezi ve araştırma yöntemi açıklanmıştır. Kitabın temel konusu, 1881-1908 döneminde Avrupalı şirketlerin Osmanlı İmparatorluğu’ndaki iktisadi faaliyetlerine karşı halk direnişi ve direnişin sonuçlarıdır.

“19. Yüzyılda Osmanlı Ekonomisi” başlıklı birinci bölüm, Osmanlı ekonomisinin temel yapısal özelliklerini, sorunlarını ve Avrupa ile iktisadi ilişkilerini özetlemiştir. Avrupa ekonomisi ile bütünleşme geliştikçe Osmanlı kapalı ekonomisinin giderek dışa açıldığı ve daha yoğun biçimde Avrupalı devletlerin ve şirketlerin kontrolü altına girdiği, 1881-1908 döneminde en büyük sermaye yatırımlarının sırasıyla Fransa, Almanya ve İngiltere’den geldiği ve buna bağlı olarak da Osmanlı İmparatorluğu üzerinde Fransız, Alman ve İngiliz iktisadi nüfuzunun oluştuğu açıklanmıştır. 1881’de Düyun-u Umumiye İdaresi’nin kurulmasıyla birlikte Osmanlı ekonomisinin daha geniş biçimde Avrupalı şirketlerin ve devletlerin denetimine girdiği, Osmanlı halkının hızla yoksullaştığı ve Osmanlı Devleti’nin siyasi ve iktisadi özgürlüğünü Avrupa karşısında hızla kaybettiği belirtilmiştir.

“Reji, Kaçakçılık ve Hükümet” adlı ikinci bölümde Osmanlı İmparatorluğu içinde Avrupalı Reji tütün şirketinin kuruluşu, tütün kaçakçılığının gelişmesi, Osmanlı hükümeti ile Reji şirketi arasındaki ilişkiler, 1895-1899 bunalımı ve sonuçları anlatılmaktadır. Bölümde, Osmanlı tütün köylüleri ve tüccarlarının kendilerini yoksullaştıran Reji şirketine karşı çeşitli yöntemler kullanarak direndikleri ve ayrıca Avrupalı Reji tütün şirketinin kurulmasına müsaade ettiği için 2. Abdülhamid’e karşı da muhalefet geliştirdikleri ele alınmıştır.

“Zonguldak’ta Çiftçi-Madenciler ve Ereğli Kömür Şirketi” adlı üçüncü bölümde Osmanlı İmparatorluğu’nda 1914 öncesi madencilik, 1890 öncesinde Ereğli kömür yatakları, Fransız Ereğli Şirketi’nin kuruluşu, bu şirket ile Osmanlı Devleti arasındaki ilişkiler, Ereğli

Şirketi ile maden işçileri arasındaki ilişkiler, şirketin işçiler ile yaşadığı sorunlar ve grevler anlatılmaktadır. 1870 sonrasında Osmanlı Devleti tarafından verilen maden arama imtiyazlarının çoğu Avrupalı şirketlere verilmiş ve böylece madencilik sektörü büyük ölçüde Avrupalı şirketlerin kontrolüne geçmiştir. Yabancı iktisadi hakimiyete karşı Osmanlı maden işçilerinin düzenledikleri direniş ve grevler, Fransız şirketin faaliyetlerini ve karlılığını olumsuz etkilediği gibi, Ereğli Sancağı'ndaki toplumsal asayiş ve barışı da olumsuz etkilemiştir.

“Anadolu Demiryolunda Çalışmak” adlı dördüncü bölümde demiryollarının siyasi, askeri, iktisadi, toplumsal etkileri, Alman Anadolu ve Bağdat Demiryolu Şirketleri'nin faaliyetleri ve bu vesileyle Osmanlı Devleti üzerinde Alman nüfuzunun oluşması, demiryollarında işçilerin kötü çalışma koşulları, demiryolu işçi sendikasının kurulması, 1908 demiryolu grevleri ve bu grevlerin siyasi, iktisadi, toplumsal sonuçları anlatılmaktadır.

“Liman İşçileri Loncaları ve Dersaadet Rıhtım Şirketi” adlı beşinci bölümde Fransız sermayeli Dersaadet Rıhtım Şirketi'ne İstanbul'da limanlar işletme imtiyazının verilmesi, İstanbul'daki kayıkçılar ve hammallar loncaları ile Fransız Dersaadet Rıhtım Şirketi arasındaki anlaşmazlıklar, loncaların şirkete karşı mücadeleleri ve bu mücadeleler sonucunda 1908-1909'da loncaların şirket karşısında üstünlük sağlamaları anlatılmaktadır. Bu süreçte 2. Abdülhamid, yerli Osmanlı loncalarına karşı Fransız Dersaadet Rıhtım Şirketi'ni desteklemiştir. Bu nedenle Donald Quataert'e göre, Osmanlı uyruğu kayıkçılar, hammallar ve bunların lonca teşkilatları 2. Abdülhamid'e karşı İttihat-Terakki Cemiyeti'ne yanaştılar ve 2. Meşrutiyet Devrimi'ni desteklediler.

“Avusturya-Macaristan'a Karşı Boykot” adlı altıncı bölümde Avusturya İmparatorluğu'na karşı İstanbul, İzmir ve Trabzon'da Ekim 1908 - Şubat 1909 döneminde uygulanmış olan iktisadi boykotlar ve bunun sonuçları anlatılmaktadır. Boykot, Avusturya'nın 5 Ekim 1908'de Bosna-Hersek'i resmen ilhak etmesine karşı özellikle Müslüman halk arasında kendiliğinden gelişen öfkenin bir sonucu olarak İstanbul'da başlatıldı. Boykotu, özellikle İttihat-Terakki Fırkası teşkilatları ve liman işçileri (hammallar, kayıkçılar) organize edip yönettiler. Sadrazam Kamil Paşa Hükümeti ise, boykotu sonlandırmaya çalıştı ve bu amaçla Avusturya Büyükelçiliği ve şirketleriyle işbirliği yaptı. Boykotu sonuna kadar kararlı biçimde destekleyen İttihat-Terakki Fırkası, Müslüman Türklerin desteğini ve sevgisini kazanarak, Kamil Paşa Hükümeti ve siyasi rakipleri karşısında siyasi gücünü arttırdı. Bu boykot, ayrıca Avusturya İmparatorluğu'nun iktisadi-siyasi gücünün sınırlılığını gösterdi ve ayrıca Osmanlı Müslüman halkının zannedildiğinden çok daha dirençli ve güçlü olduğunu ortaya koydu.

Kitabın yazarı, sonuç bölümünde şu tespitleri yapmıştır: Osmanlı Devleti, 1881’de Düyun-u Umumiye İdaresi kurulduktan itibaren Avrupalı şirketlere önemli iktisadi imtiyazalar vermiş ve böylece Osmanlı ekonomisi hızla Avrupalı şirketlerin denetimi altına girmiştir. Bu durum Osmanlı siyasi ve toplumsal yapısında yıkıcı ve bölücü etkiler yaratmıştır. Siyasi yapıda yıkıcı-bölücü etki üç şekilde gerçekleşmiştir. 2. Abdülhamid ve Osmanlı hükümetleri, Avrupalı şirketlerle yapılan ticari anlaşmalar gereği ve ayrıca Avrupalı devletlerden gelen baskılar nedeniyle, Avrupalı şirketlere karşı direnen Osmanlı halkına karşı Avrupalı şirketleri desteklemiştir. Bu nedenle Padişah’tan giderek uzaklaşan Osmanlı halkı (işçiler, köylüler, tüccarlar) İttihatçıları daha fazla desteklemeye başlamış ve bu da 2. Meşrutiyet Devrimi’ni kolaylaştırmıştır. İkinci olarak, Osmanlı Devleti içinde “Avrupalı şirketlerle işbirliği yapan yöneticiler/memurlar” ve “işbirliği yapmayan yöneticiler/memurlar” şeklinde bir siyasi bölünme yaşanmıştır. Üçüncü siyasi bölünme ise, merkezi Osmanlı Hükümeti ile yerel yönetimler arasında yaşanmıştır. Merkez Osmanlı Hükümeti, Osmanlı halkı ile Avrupalı şirketler arasında yaşanan anlaşmazlıklarda daha çok şirketlerin lehine kararlar alırken, yerel yöneticiler ise, daha çok yerel halkın (örneğin grev yapan demiryolu ve maden işçilerinin, limanlardaki hammalların ve kayıkçıları, tütün kaçırın köylülerin) lehine kararlar almışlardır. Avrupalı şirketlerin iktisadi yayılımı ve faaliyetleri nedeniyle yaşanan toplumsal bölünme ise, Müslüman halk ile gayrimüslim halk arasında gerçekleşmiştir. Çünkü Avrupalı şirketlerin komutası altında çalışan Müslüman Türk-Kürt işçiler daha düşük ücretler alırken, gayrimüslim Rum-Ermeni işçiler/memurlar daha yüksek maaşlar alıyorlardı. Müslüman işçiler/memurlar, Avrupalı şirketlere karşı düzenlenen grevleri daha çok desteklerken, şirket bünyesinde daha iyi işlerde çalışan gayrimüslim personel grevlere yeterince destek vermiyordu veya Avrupalı şirket yönetimi ile uzlaşıp grevi daha kısa sürede sonlandırıyorlardı. Ayrıca Avusturya’ya karşı yapılan 1908 boykotuna gayrimüslimlerin gönüllü destekleri/katılımları daha az olmuştu. Bu gibi nedenlerden dolayı Müslüman halkın gayrimüslümlere olan kızgınlığı ve güvensizliği giderek arttı. Böylece Avrupalı şirketlerin iktisadi yayılım ve faaliyetleri, Osmanlı toplumu içinde Müslüman-Gayrimüslim ayrışmasını, bölünmesini ve düşmanlığı arttırdı. Bununla birlikte; Osmanlı piyasasına giren Avrupalı şirketler, kendi çıkarlarını savunan çeşitli toplumsal kesimlerin (madenciler, işçiler, köylüler, boykotçular, kaçakçılar, tüccarlar) sert direnişleriyle karşılaştılar. Osmanlı Padişahı 2. Abdülhamit genellikle halk direnişlerini bastırmaya çalıştı ve Avrupalı şirketlerin lehine kararlar aldı. Direnişçi kesimler, kendilerini bastırmak isteyen 2. Abdülhamit’e karşı muhalif İttihatçılara yanaştılar ve böylece 2. Meşrutiyet Devrimi’nin gerçekleşmesini kolaylaştırdılar. Toplumsal direnişler, Avrupalı şirketlerin karlarını azalttı ve daha da önemlisi Osmanlı ekonomisine ve toplumuna tam hakim olmalarını engelledi. Ayrıca

Osmanlı halkı, bu direnişler yoluyla kendi yaşam tarzını Avrupa yayılımı karşısında önemli ölçüde korumayı başardı. Sonuç olarak; yazarın tespit ve bulgularına göre, Avrupa iktisadi yayılımı/hakimiyeti Osmanlı'nın klasik siyasi ve toplumsal yapısını değiştirip çözdü, ama aynı zamanda Osmanlı halkının etkili direnişiyle karşılaştı ve bu direniş sayesinde Avrupa'nın iktisadi yayılımı/hakimiyeti sınırlandırıldı.

Sonuç olarak kitap hakkında şunlar söylenebilir: Öncelikle bu çalışma, 19. yüzyılda ortaya çıkmış olan liberal modernist yaklaşımı reddederek literatüre önemli bir katkı sağlamıştır. Batı Avrupa'da ortaya çıkıp gelişen liberal modernist yaklaşıma göre, Avrupalı devletlerin ve şirketlerin Avrupa dışına doğru gerçekleştirdikleri iktisadi yayılımları, Avrupa dışı (Asyalı, Afrikalı, Latin Amerikalı) ülkelerin/toplumların modernleşmelerine ve gelişmelerine katkıları sağlamıştır. Ayrıca bu liberal modernist yaklaşım, Avrupalı siyasi ve kültürel değerlere direnen toplumsal grupları/sınıfları “gerici” olarak nitelendirmiştir. İncelediğimiz bu kitap ise, Avrupalı devletlerin ve şirketlerin iktisadi yayılımlarının aslında bir gelişme-ilerleme yaratmadığını, tam tersine, içine sızıp nüfuz ettikleri bir ülkede/toplumda (Osmanlı İmparatorluğu'nda) siyasi ve toplumsal bölünmeler ve yıkımlar yarattığını açıkça ortaya koyarak, aslında liberal modernist yaklaşımın temel tezini çürütmüştür. Liberal modernist yaklaşım, Avrupa dışı insanları ve halkları, “eğitilmesi, modernleştirilmesi ve geliştirilmesi gereken pasif nesnelere” olarak görür. Oysa ABD'li tarih Profesörü Donald Quataert'in bu kitabı, Osmanlı halkının, Avrupalı devletlerin-şirketlerin iktisadi yayılımlarına karşı kendi iktisadi geçim araçlarını ve yaşam tarzlarını korumak amacıyla güçlü biçimde direndiğini, kendisini “üstün medeniyet” olarak gören Avrupalı güçlere kolaylıkla teslim olmadığını, çeşitli direniş yöntemleri yoluyla önemli kazanımlar elde ettiğini ve hatta bu direnişler sayesinde Avrupalı devletlerin-şirketlerin Osmanlı Devleti, ekonomisi ve toplumu üzerinde tam hakimiyet kurmalarını engellediğini açıkça ispatlamıştır. Dolayısıyla bu kitap, Osmanlı halkının, Avrupalı liberal modernistlerin varsaydıkları gibi “pasif nesne” olmadığını, tam tersine son derece “aktif-eylemci özne” olduğunu göstermiş ve böylece Avrupa merkezli liberal modernist yaklaşımı çürütmüştür.

Kitabın bir başka önemli başarısı, Avrupa iktisadi yayılımı karşısında Osmanlı Devleti'ni incelerken, “sıradan insanlar” olarak görülen işçileri, köylüleri, madencileri, tüccarları, kaçakçıları yani halkı temel aktör olarak ele alıp incelemesidir. Avrupa – Osmanlı Devleti ilişkilerini inceleyen kitaplar, daha çok hükümetler arası ilişkilere, krallar-padişahlar arası ilişkilere ve siyasi-iktisadi seçkinler arası ilişkilere odaklanır. Oysa bu kitap, Osmanlı İmparatorluğu'nda Avrupa iktisadi yayılımını/etkisini incelerken hükümetler, krallar-padişahlar, siyasi-iktisadi seçkinler yerine, emperyalist yayılım nedeniyle büyük zararlar gören

ve bu nedenle direnişler sergileyen Osmanlı halkını yani işçileri, madencileri, köylüleri, tüccarları ve kaçakçıları (daha doğrusu tütün Reji tekeli nedeniyle kaçakçılık yapmak zorunda kalan köylüleri-tüccarları) incelemiş ve açıklamıştır. Böylece Prof. Quataert, Avrupa – Osmanlı ilişkilerini seçkin zümreler üzerinden inceleyen ama halkı hesaba katmayan Osmanlı tarihi literatüründeki önemli bir boşluğu doldurarak son derece özgün bir katkı yapmıştır.

Kitabın üçüncü önemli katkısı, Osmanlı İmparatorluğu hakkında başarılı bir sosyal ve emek tarihi çalışması olmasıdır. Osmanlı İmparatorluğu üzerine yapılan çalışmaların büyük çoğunluğu, siyasi ve iktisadi tarih şeklinde yapılmıştır. Bu kitap, Osmanlı İmparatorluğu'nun siyasi ve iktisadi tarihine değinmekle birlikte, daha çok emekçi halkın durumunu inceleyerek bir “Osmanlı sosyal emek tarihi” araştırması yapmıştır. Geniş ve ayrıntılı arşiv çalışmasından hareketle, Osmanlı İmparatorluğu'nun özellikle 1881-1908 dönemindeki sosyal ve emek tarihi incelenerek, bu alanda literatüre özgün bir katkı yapılmıştır.

Bu önemli katkılarına karşılık, Osmanlı İmparatorluğu'nun Balkanlar ve Ortadoğu bölgelerini araştırmaya dahil edilmemesi kitabın önemli bir eksiğidir. Kitap, sadece Anadolu ve İstanbul'daki örnek olayları incelemiştir. Yani Avrupalı şirketlerin İstanbul ile Anadolu'daki faaliyetleri ve bu bölgelerde yaşayan Osmanlı halkının şirketlere karşı direnişleri incelenmiştir. Avrupalı şirketlerin Balkanlar ve Ortadoğu bölgelerindeki faaliyetleri ve bu bölgelerdeki halkların Avrupa iktisadi yayılımına karşı tepkileri/davranışları incelenmemiş ve açıklanmamıştır. Bu eksikliğe rağmen, Donald Quataert'in *Osmanlı Devleti'nde Avrupa İktisadi Yayılımı ve Direniş* adlı kitabı, yukarıda belirttiğimiz üç önemli katkıdan dolayı son derece başarılı bir eserdir. Kitap, özellikle Avrupa – Osmanlı ilişkilerinin sosyo-ekonomik ve emek boyutlarını inceleyen araştırmacılar için son derece kıymetli bir kaynaktır.